

شاخص‌های نظام سیاسی پیشرفته از دیدگاه امام خمینی (ره) و آیت‌الله خامنه‌ای رقیه جاویدی^۱

چکیده

موضوع مقاله حاضر، شاخص‌های نظام سیاسی پیشرفته از دیدگاه امام خمینی (ره) و آیت‌الله خامنه‌ای است. امام خمینی (ره) و آیت‌الله خامنه‌ای، نظام سیاسی را به صورت سه ضلعی از حاکم و رهبر، مسئولان و کارگزاران و مردم در نظر می‌گیرند. این دو بزرگوار، نظام سیاسی‌ای را پیشرفته می‌دانند که اولاً از نوع ولایت فقیه‌ای باشد و ثانیاً سه ضلع آن؛ یعنی حاکم، مسئولان و کارگزاران و مردم، شاخص‌های برجسته و متعالی با توجه به معیار بودن اسلام (اصل بودن ایمان و تقوا) داشته باشند. این دو اندیشمند بزرگ، شاخص‌های حاکم و رهبر (ولی فقیه) در نظام سیاسی پیشرفته را فقاقت، تقوا، عدالت، درایت و مدیریت می‌دانند. همچنین ایشان شاخص‌های مسئولان و کارگزاران را داشتن تقوا، ایمان و تزکیه نفس، صبر و استقامت، خودباوری و اعتماد به نفس، خدمت‌گزار واقعی مردم بودن، ساده‌زیستی، انتقادپذیری، مبارزه با فساد، پاسخ‌گو بودن، حفظ وحدت، فقرزدایی و رعایت عدالت اجتماعی و نیز شاخص‌های مردم را آگاهی و بصیرت، مشارکت و حضور در صحنه‌ها و انتخابات، نظارت و همگامی و اتحاد بر می‌شمرند.

واژگان کلیدی: نظام سیاسی، پیشرفته، امام خمینی (ره)، آیت‌الله خامنه‌ای، صاحب‌نظران، مسئولان و کارگزاران

^۱ کارشناس ارشد علوم سیاسی از دانشگاه باقرالعلوم قم (ع) و پژوهشگر گروه زنان و خانواده فرهنگستان علوم اسلامی قم. Roghayeh_javidi@yahoo.com

سومین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت

واکاوی مفاهیم و نظریه‌های رایج توسعه و تجارب ایران و جهان: به سوی نظریه اسلامی ایرانی پیشرفت

ارديبهشت و خرداد ۱۳۹۳

مقدمه

ایده جامعه مطلوب همواره مورد توجه اندیشمندان و متفکران گوناگون بوده است. با در نظر گرفتن شرایط تاریخی، جغرافیایی، فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی ایران و با تکیه بر اهداف، ارزش‌ها و شیوه‌های معارف و مبانی اسلام می‌توان به نظام سیاسی مطلوب اسلامی دست یافت.

امام خمینی(ره) و آیت‌الله خامنه‌ای، به عنوان دو رهبر و اندیشمند بزرگ جامعه اسلامی همواره دغدغه پیشرفته شدن جامعه و نظام سیاسی و در عین حال غربی نشدن و وام نگرستن از مفاهیم دیگران را در طول انقلاب اسلامی داشته‌اند. در واقع، نظام سیاسی پیشرفته اسلامی مورد نظر امام و رهبری، بر ایند یک گُنش اسلامی و واکنش در برابر دولت مدرن بوده و الگویی مطلوب از حکومت اسلامی در عصر غیبت است و مقدمه‌ای برای تشکیل جامعه اسلامی محسوب می‌شود. این مقاله درصدد بررسی و تبیین شاخص‌های نظام سیاسی پیشرفته بر اساس دیدگاه‌های امام خمینی(ره) و آیت‌الله خامنه‌ای است.

با توجه به نقش سازنده و تعیین‌کننده جامعه مطلوب در عرصه حیات اندیشه و زندگی سیاسی و اجتماعی و دغدغه بودن آن برای اندیشمندان، به ویژه متفکران مسلمان، اهمیت و جایگاه آن در اسلام و اندیشه‌های اسلامی روشن می‌شود. از آنجا که در نظر داشتن و تبیین یک جامعه مطلوب و دست‌یافتی به جامعه انگیزه و شور تحرک و پویایی می‌دهد، ضرورت پرداختن به این موضوع آشکارتر می‌شود.

اهداف تحقیق

اهداف علمی: در این پژوهش درصدد کشف شاخص‌های نظام سیاسی پیشرفته از دیدگاه امام خمینی(ره) و آیت‌الله خامنه‌ای و کمک به ادبیات اسلامی در حوزه اندیشه و فلسفه سیاسی در اسلام و ایران است.

اهداف کاربردی: با توجه به اینکه مدعی هستیم که در یک جامعه دینی و حکومت اسلامی زندگی می‌کنیم که زمینه‌ساز حکومت امام زمان(عج) است، ترسیم عملیاتی نظام سیاسی پیشرفته اسلامی با توجه به شاخص‌هایش، آن هم از دیدگاه دو رهبر انقلاب، نقش تعیین‌کننده‌ای دارد.

پیشینه موضوع

الف. تعریف نظام سیاسی

تعاریف گوناگونی از نظام سیاسی^۲ توسط اندیشمندان و متفکران بیان شده است که جمع‌بندی و ارائه یک تعریف واحد از آن را با مشکل رو به رو می‌کند. گاه نظام سیاسی با مفاهیم رژیم، دولت، حکومت و حاکمیت هم‌ردیف دانسته شده و تعاریفی مرتبط با این مفاهیم ارائه شده است. به نظر عبدالرحمن عالم، مفهوم نظام سیاسی، رهیافتی جدید در شناخت پدیده سیاسی و دربرگیرنده نهادهای سیاسی و نیز همه انواع فعالیت‌های سیاسی در جامعه است. نظام سیاسی، بخشی از نظام عام است و بر بستگی‌های درونی اجزای گوناگون این نظام دلالت می‌کند. مفهوم نظام سیاسی و نیز نظریه سیاسی در سال‌های اخیر پرورده شده است. در چارچوب علوم اجتماعی، مفهوم نظام نخستین بار در مردم‌شناسی به کار برده شده است. در عالم سیاست، نیز ایستون و آلموند در پرورش نظریه نظام نقش برجسته‌ای برعهده داشته‌اند.^۳

ماکس وبر، نظام سیاسی را این طور تعریف کرده است: «اجتماع انسانی که مدعی انحصار کاربرد زور جسمانی در داخل سرزمین معینی است».^۴ همچنین وی نظام سیاسی را شامل «کشور و رئیس کشور، دستگاه دولتی مرکز این نهاد، بخش انحصار قانونی استفاده از نیروی نظامی در کشور» می‌داند؛ بنابراین، «چنین نهادی زمینه مناسبی را برای گروه‌هایی فراهم می‌کند که در جست و جوی قدرت هستند».^۵ همان طور که آلموند نیز اشاره کرده،^۶ این تعریف نظام سیاسی مانند تعریف دولت است؛ پس آن دو یکسان در نظر گرفته می‌شوند و میان آنها با این تعریف تفاوتی گذاشته نمی‌شود.

^۲ political system

^۳ عبدالرحمن عالم، بنیادهای علم سیاست، تهران، نشر نی، ۱۳۷۳، ص ۱۴۹.

^۴ همان، ص ۱۵۰.

^۵ احمد پیشه‌ور، جامعه‌شناسی سیاسی، اهواز، انتشارات دانشگاه آزاد، ۱۳۷۶، ص ۴۱.

^۶ رک. عبدالرحمن عالم، ص ۱۵۰.

مارکس معتقد است که نظام سیاسی دربردارنده دو عنصر است: یکی، رهبران سیاسی و مقامات منسوب به آنان و دیگری، تشکیلات و سازمان دولت.^۷ پارسونز با توجه به کارکرد نظام سیاسی از آن تعریف ارائه می‌دهد و می‌گوید: «نظام سیاسی، بخشی از نظام اجتماعی است که منحصرأ کارکرد دستیابی به هدف را دارد».^۸ عبدالحمید ابوالحمد معتقد است که مفهوم نظام سیاسی در ایران با بیشتر با معادل غربی آن، یعنی رژیم سیاسی به کار می‌رود که با مفهوم کشور، دولت و نهادهای سیاسی، اداری، قضایی و نظامی کشور یکی نیست و دربردارنده واقعیت دیگری است.^۹ وی نظام سیاسی را چنین تعریف کرده است: «نظام سیاسی، شکل و ساخت قدرت دولتی و همه نهادهای عمومی، اعم از سیاسی، اداری، اقتصادی، قضایی، نظامی، مذهبی و چگونگی کارکرد این نهادها و قوانین و مقررات حاکم بر آنهاست».^{۱۰}

محمد اسماعیل خدادای، نظام سیاسی را «مجموعه‌ای از نیروهای سیاسی یک جامعه» می‌داند که دربردارنده «نهادهای سیاسی حکومتی (سیاست‌گذار)، مانند قوه مجریه، مقننه، قضائیه و نهادهای سیاسی غیر حکومتی (تأثیرگذار)، مانند افکار عمومی، احزاب سیاسی و گروه‌های نفوذ» است و در محدوده قلمرو یک دولت-کشور مطرح است.^{۱۱} علی اصغر نصرتی، مفهوم نظام سیاسی را این گونه تعریف کرده است: «کیفیت تنظیم، سازماندهی و اداره امور ارتباطی، فرهنگی و اقتصادی هر اجتماع انسانی برای دستیابی به رشد مطلوب».^{۱۲} در نهایت اینکه، مفهوم نظام سیاسی سبب تحلیل «ساختار-کارکردی» در نظریه‌های جدید سیاسی شده است؛ اما نظریه نظام با اینکه گسترش بسیاری یافته است، هنوز در تحلیل پدیده سیاسی به کار برده نمی‌شود.^{۱۳}

^۷ احمد پیشه‌ور، ص ۴۱.

^۸ همان، ص ۴۲.

^۹ عبدالحمید ابوالحمد، مبانی سیاست (جامعه‌شناسی سیاسی)، ج ۱، چاپ سوم، تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۶۵، صص ۱۹۶-۱۹۷.

^{۱۰} همان، ص ۱۹۷.

^{۱۱} محمد اسماعیل خدادای، مبانی علم سیاست، چاپ اول، قم، انتشارات یاقوت، ۱۳۸۰، ص ۹۱.

^{۱۲} علی اصغر نصرتی، نظام سیاسی اسلام، چاپ اول، قم، مرکز نشر هاجر، ۱۳۸۳، ص ۴۰.

^{۱۳} عبدالرحمن عالم، ص ۱۵۲.

در یک دسته‌بندی کلی، نظام‌های سیاسی به دو نوع تقسیم می‌شوند: ۱. نظام‌های سیاسی دینی: این نظام‌ها منشأ دینی دارند و حکومت، مدعی انتساب به دین، ترویج آن و اجرای شریعت را دارد؛ ۲. نظام‌های سیاسی غیر دینی: این نظام‌ها بر مبنای مادی متکی هستند و هیچ گونه ارتباط و وابستگی به دین ندارند. بنابراین، ادیان آسمانی نقشی در پیدایش این نوع نظام سیاسی نداشته و حاکمیت نیز در رفتار سیاسی خویش، متلزم به مبنای مادی است، نه قوانین دینی و الهی.^{۱۴}

تمرکز بحث ما در این پژوهش، روی نظام‌های سیاسی دینی است. این نوع نظام‌ها نیز در نگاه اندیشمندان انواع گوناگونی دارد. برخی با توجه به اینکه رهبری و زمامداری، مهم‌ترین عنصر حکومت در نظام‌های سیاسی دینی است، آن را به دو گونه دسته‌بندی کرده‌اند، که عبارت است از: الف. نظام‌های سیاسی با رهبری منصوب: مانند نظام سیاسی با رهبری پیامبران، امامان معصوم (ع) و ولی فقیه در عصر غیبت؛ ب. نظام سیاسی با رهبری غیر منصوب: مانند نظام‌های سیاسی با رهبری خلیفه یا پادشاه.^{۱۵} بنابراین، نظام سیاسی مورد نظر ما در این پژوهش که پیشرفته محسوب می‌شود، نظام سیاسی اسلامی و به تعبیر بهتر، «نظام سیاسی شیعی ولایت فقیه» است.

داود فیرحی، با توجه به نظریه جامعه‌شناختی ساختار- کارکرد، نظام سیاسی اسلام را این گونه تعریف کرده است: «نظام سیاسی اسلام، مجموعه‌ای به هم پیوسته از فعالیت‌های سیاسی است که شمار بزرگی از کارگزاران و با هدف خاصی آن را تعهد کرده و انجام داده‌اند. این سیستم از عناصری هم‌بسته تشکیل شده است که هر کدام به تنهایی بخشی از نظام سیاسی اسلام را تشکیل داده و نهادها و گروه‌های معینی را شامل می‌شود. این ویژگی سیستم سیاسی را عناصر ساختاری یا ساختار نظام سیاسی می‌نامند. در مقابل، نوع روابط تعریف شده بین ساختارهای موجود در درون نظام سیاسی اسلام را کارکردهای همان ساختار یا کارویژه می‌گویند».^{۱۶} اسدالله بیات در تعریف نظام سیاسی اسلام می‌نویسد: «اگر اعمال مدیریت و ایجاد سیستم یگانه اداره یک کشور در ابعاد مختلف فرهنگی، سیاسی،

^{۱۴}. علی اصغر نصرتی، ص ۵۳.

^{۱۵}. همان، ص ۷۰-۷۱.

^{۱۶}. داود فیرحی، نظام سیاسی دولت در اسلام، تهران، سمت و قم، مؤسسه آموزش عالی باقرالعلوم (ع)، ۱۳۸۲، ص ۱۵.

اجتماعی و اخلاقی در پرتو احکام و مقررات وی و قوانین آسمانی اسلام تحقق یابد، حکومت اسلامی نامیده می‌شود و نظامی که با این شیوه، روش و سیستم متکی بر ارزش‌های اسلامی به وجود آید، نظام اسلامی است.^{۱۷}

محمد اسماعیل خدادادی معتقد است که در نظام سیاسی اسلام، قوانین حاکم از وحی نشأت می‌گیرد و یک ولی فقیه، هدایت جامعه را در سطح کلان برعهده می‌گیرد.^{۱۸} محمد جواد نوروزی آن را این گونه تعریف کرده است: «نظام سیاسی، نظام حقوقی، نظام اجتماعی و اخلاقی، هر کدام بخش و یا به تعبیر دیگر خرده نظام‌هایی از مکتب اسلام به شمار می‌روند که در تعامل با یکدیگر هستند و همه یک هدف اساسی را تعقیب می‌کنند که استكمال انسان و قرب الهی است».^{۱۹} در واقع، وی با توجه به هدف و مبانی اساسی اسلام، نظام سیاسی را تعریف کرده است.

منصور میراحمدی بر این باور است که اگر نظام سیاسی، سرشتی دینی پیدا کند، دولت تشکیل شده از آن نیز دولتی دینی خواهد بود. از این رو، دینی بودن سرشت نظام سیاسی نوعی وحدت و انسجام به ماهیت این نظام سیاسی می‌بخشد که در قابل تحلیل به ماهیت الهی- بشری است. در واقع، دین به عنوان منبع معرفت‌شناختی، عامل وحدت‌بخش به ماهیت نظام سیاسی تلقی می‌شود.^{۲۰} به نظر وی، دینی بودن ماهیت نظام سیاسی به مفهوم ضرورت برخورداری دولتی زمینی و دنیوی از معیارهای دینی است، نه به معنای قدسی بودن دولت.^{۲۱} در حقیقت، نخستین رکن نظام سیاسی اسلام، دین است^{۲۲} و منظور از التزام نظام سیاسی به دین، التزام فرایندهای سه‌گانه آن، یعنی قانون‌گذاری، اجرایی و قضایی به دین است.^{۲۳}

^{۱۷} اسدالله بیات، نظام سیاسی اسلام، چاپ اول، تهران، سروش، ۱۳۶۷، صص ۱۳-۱۴.

^{۱۸} محمد اسماعیل خدادادی، ص ۱۰۲.

^{۱۹} محمد جواد نوروزی، نظام سیاسی اسلام، قم، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی(ره)، ۱۳۸۰، صص ۱۶-۱۷.

^{۲۰} منصور میراحمدی، نظریه مردم‌سالاری دینی: مفهوم، مبانی و الگوی نظام سیاسی، تهران، دانشگاه شهید بهشتی، مرکز چاپ و انتشارات، ۱۳۸۸، ص ۱۳۱.

^{۲۱} همان.

^{۲۲} همان، ص ۱۳۲.

^{۲۳} همان، ص ۱۳۴.

اهداف نظام سیاسی اسلام و نیز طبقه‌بندی آنها از دیدگاه متفکران و اندیشمندان متفاوت است؛ اما همه آنها در دینی و اسلامی بودن اهداف این نظام، به خصوص اهداف اصلی و غایی‌اش اتفاق نظر دارند، هر چند در بیان مصادیق اختلاف‌نظرهایی مشاهده می‌شود.

ب. تعریف پیشرفت

حضرت آیت‌الله خامنه‌ای چندی است که طرح «الگوی اسلامی- ایرانی پیشرفت» را مطرح کرده‌اند. در واقع، رهبر معظم انقلاب اسلامی، کلمه «پیشرفت» را به جای «توسعه» - که یک اصطلاح متعارف جهانی است- به دلیل بار ارزشی و معنایی و الزامات خاص این مفهوم به کار برده‌اند. «پیشرفته شدن» و با وجود این «غربی نشدن»، آن چیزی است که به طور اصولی خواسته رهبری است: «ما وقتی می‌گوییم پیشرفت، نباید توسعه به مفهوم رایج غربی تداعی بشود. امروز توسعه، در اصطلاحات سیاسی، جهانی و بین‌المللی حرف رایجی است... آنچه ما دنبالش هستیم، لزوماً توسعه غربی با همان مختصات و با همان شاخص‌ها نیست. غربی‌ها... کشورهای جهان را تقسیم کردند به توسعه‌یافته، در حال توسعه و توسعه‌نیافته... که یک بار ارزشی و یک جنبه ارزش‌گذاری همراه خودش دارد. در حقیقت، وقتی می‌گویند کشور توسعه‌یافته، یعنی کشور غربی! با همه خصوصیاتش: فرهنگش، آدابش، رفتارش و جهت‌گیری سیاسی‌اش... در حال توسعه، یعنی کشوری که در حال غربی شدن است. توسعه‌نیافته، یعنی کشوری که غربی نشده و در حال غربی شدن هم نیست... لذا ما مجموعه غربی شدن، یا توسعه‌یافته به اصطلاح غربی را مطلقاً قبول نمی‌کنیم. پیشرفتی که ما می‌خواهیم چیز دیگری است».^{۲۴}

بنابراین، طرح «الگوی اسلامی- ایرانی پیشرفت» به دلیل چالش‌ها و مشکلات الگوی غربی به لحاظ ارزشی، جهت‌دار بودن و کارآمدی و نیز تجربه تاریخی اسلام و سه دهه تجربه موفق جمهوری اسلامی در نظام‌سازی، نهادپردازی و جامعه‌آفرینی توسط رهبری ارائه شده است. انقلاب اسلامی پایان پارادایم اندیشه غربی بود و الگوی اسلامی- ایرانی پیشرفت که در فضای این پارادایم جدید طراحی می‌شود، باید علاوه بر توجه به مناسبات ملی و

^{۲۴}. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با استادان و دانشجویان استان کردستان، ۱۳۸۸/۲/۲۷؛ به نقل از سایت امور تدوین الگوی اسلامی- ایرانی پیشرفت (دبیرخانه)، قابل دسترس در: www.oaip.ir

بین‌المللی، الگویی کاملاً جهانی باشد. از لوازم اصلی و محوری این طرح، نیز حاکم بودن فکر اسلامی با یک به هم پیوستگی درونی، از سطح معرفتی تا سطح عملیاتی الگوست. «البته این به معنای این نیست که ما تازه می‌خواهیم پیشرفت را شروع کنیم، لذا الگو برای پیشرفت می‌خواهیم؛ نه، پیشرفت در کشور ما با انقلاب و با نهضت انقلابی شروع شد. یک جامعه ایستای راکد، زیر فشار، استعدادهای خفته، بدون اجازه هیچ تحرکی در دریای عمیق استعدادهای ملی ما، با حرکت انقلابی دگرگون شد».^{۲۵}

پیشرفت، برنامه‌ای هدفمند در جهت رشد همه سطوح یک کشور خاص است؛ از این رو، هر پیشرفتی معطوف به یک بستر فرهنگی معنا و مفهوم می‌یابد. همچنین می‌توان نتیجه گرفت که هیچ برنامه و الگوی توسعه‌ای تعمیم‌پذیر نیست و نمی‌توان نسخه آن را دقیقاً برای فرهنگ و کشور دیگری پیچید.^{۲۶} بنابراین، درباره معنای پیشرفت می‌توان گفت که این مفهوم با توجه به شرایط گوناگون تاریخی، جغرافیایی، سیاسی، فرهنگی، زمانی و مکانی هر کشوری معنا می‌شود. آیت‌الله خامنه‌ای می‌فرماید: «پیشرفت برای همه کشورها و همه جوامع عالم، یک معنای مطلق ندارد... ممکن است یک مدل پیشرفت برای فلان کشور یک مدل مطلوب باشد؛ عیناً همان مدل برای یک کشور دیگر نامطلوب باشد. بنابراین یک مدل واحدی برای پیشرفت وجود ندارد که ما آن را پیدا کنیم، سراغ آن برویم و همه‌ی اجزاء آن الگو را در خودمان ایجاد کنیم و در کشورمان پیاده کنیم؛ چنین چیزی نیست. پیشرفت در کشور ما... الگوی ویژه خود را دارد؛ باید جستجو کنیم و آن الگو را پیدا کنیم. آن الگو ما را به پیشرفت خواهد رساند؛ نسخه‌های دیگر به درد ما نمی‌خورد؛ چه نسخه پیشرفت آمریکایی و چه نسخه پیشرفت اروپایی برای پیشرفت کشور ما نمی‌تواند مدل مطلوب باشد. ما باید دنبال مدل بومی خودمان بگردیم».^{۲۷}

البته قابل انکار نیست که هر توسعه‌ای برای انسان بوده و به او بازمی‌گردد. بنابراین، می‌توان مشترکاتی را میان همه الگوهای توسعه یافت؛ اما اگر توسعه در معنای ویژه و بسترمند خود ناظر به یک سرزمین و ملت معین باشد، برای نیل به آن باید ویژگی‌های

^{۲۵}. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با دانشجویان دانشگاه فردوسی مشهد، ۱۳۸۶/۲/۲۵؛ به نقل از همان.

^{۲۶}. موسی حقانی، «موانع تاریخی تحقق الگوی بومی پیشرفت در ایران»، روزنامه همشهری، ۱۳۸۹/۳/۱۸.

^{۲۷}. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با استادان و دانشجویان استان کردستان، ۱۳۸۸/۲/۲۷؛ به نقل از سایت امور تدوین الگوی اسلامی- ایرانی پیشرفت (دبیرخانه).

فرهنگ و بستری را که هر الگوی خاص توسعه پیش می‌نهد، بازکاوی و بازشناسی کرد.^{۲۸} رهبر معظم انقلاب اسلامی، درباره لزوم ارائه این طرح و اهمیت آن بیان داشته‌اند: «امروز در چشم بسیاری از نخبگان ما، بسیاری از کارگزاران ما، مدل پیشرفت صرفاً مدل‌های غربی است؛ توسعه و پیشرفت را باید از روی مدل‌هایی که غربی‌ها برای ما درست کرده‌اند، دنبال و تعقیب کنیم. امروز در چشم کارگزاران ما این است و این چیز خطرناکی است؛ چیز غلطی است... غربی‌ها در تبلیغات خیلی ماهرند... در طول این دوپست سیصد سالی که کار تبلیغاتی پی در پی می‌کنند، با تبلیغات موفق خودشان توانسته‌اند این باور را در بسیاری از ذهن‌ها به وجود بیاورند که توسعه‌یافتگی مساوی است با غرب و غربی شدن! هر کشوری بخواهد کشور توسعه‌یافته‌ای محسوب بشود، بایستی غربی بشود! این تبلیغات آنهاست. هر کشوری که از الگوهای موجود غرب فاصله داشته باشد، توسعه‌یافته نیست! و هر چه فاصله‌اش بیشتر، فاصله‌اش از توسعه‌یافتگی بیشتر! این طوری می‌خواهند جا بیندازند و متأسفانه در ذهن‌ها جا انداخته‌اند».^{۲۹} البته باید توجه داشت که وقتی الگوی اسلامی پیشرفت مطرح می‌شود، منظور صرفاً پیشرفت مادی نیست؛ بلکه هدف پیشرفت مادی و معنوی توأمان است.

بنا بر فرمایشات مقام معظم رهبری برای پیشرفت چهار عرصه اساسی وجود دارد: فکر، علم، زندگی و معنویت. عرصه فکر، در درجه اول پیشرفت قرار دارد و جامعه باید به سمت یک جامعه متفکر حرکت کند که از مجموعه نخبگان شروع خواهد شد و به آحاد مردم سرریز خواهد شد. دستور به تفکر نیز یکی از آموزه‌های مهم قرآنی است. عرصه دوم، عرصه علم است. البته علم هم خود، محصول فکر است. کار علمی را باید عمیق و بنیانی انجام داد که خود را در قالب نوآوری‌ها و فناوری‌های جدید نشان می‌دهد.

عرصه زندگی، شامل مسائل و خطوط اصلی مانند عدالت، امنیت، آزادی، حکومت، استقلال و عزت ملی و ... می‌شود. عرصه چهارم، پیشرفت در عرصه معنویت است که از همه

^{۲۸}. موسی حقانی.

^{۲۹}. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با دانشجویان دانشگاه فردوسی مشهد، ۱۳۸۶/۲/۲۵؛ به نقل از سایت امور تدوین الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت (دبیرخانه).

عرصه‌ها مهم‌تر و روح همه آنهاست. این الگو باید به گونه‌ای تنظیم شود که نتیجه آن این باشد که جامعه ایرانی ما به سمت معنویت بیشتر پیش رود.^{۳۰}

درباره اصول اسلامی پیشرفت می‌توان گفت که اگر پیشرفت بر اساس تمایزیابی معرفتی و ساختاری تعریف شود، به همراه عدالت‌گرایی باعث تکثرگرایی فرهنگی و شناختی و اشاعه و در نهایت، تمایز معرفتی خواهد شد؛ چرا که هر چیز در جای خودش قرار می‌گیرد و این سبب تنوع معرفتی و در نتیجه، غنای معرفتی به جای فقر فرهنگی و معرفتی جهانی خواهد شد. همچنین زمانی که تمایزگرایی معرفتی به وجود می‌آید، سبب تمایزگرایی کنشی می‌شود و تمایزگرایی کنشی، تمایزگرایی ساختاری را به وجود می‌آورد؛ پس با عدالت به پیشرفت واقعی، یعنی تمایزیابی معرفتی و ساختاری دست خواهیم یافت.^{۳۱}

در واقع، سرچشمه هر پیشرفتی از یک فلسفه تاریخ است که بدون آن یک نوع صورت‌گرایی بدون محتوا خواهد بود؛ یعنی اگر کسی پیشرفت را بدون فلسفه تاریخ مربوط به آن بپذیرد، فقط یک کار تقلیدی بدون آگاهی انجام داده است (مثل کشورهای غیر غربی که پیشرفت غربی را بدون فلسفه تاریخ آن قبول کرده‌اند و یک تقلید صرف را مرتکب شده‌اند).^{۳۲} اما اگر پیشرفت بر اساس مبانی الهی و اسلامی و با توجه به مختصات بومی کشور باشد و در آن معنویت جامعه و افراد در نظر گرفته شود، پیشرفتی مطلوب و مشروع خواهد بود. در ادامه، شاخص‌های نظام سیاسی پیشرفته سه گفتار بررسی می‌شود.

گفتار اول: شاخص‌های ولی فقیه، به عنوان حاکم در نظام سیاسی پیشرفته

نظام ولایت فقیه، توسط امام خمینی (ره)، بنیان‌گذار انقلاب اسلامی، استقرار یافت. در این نظام، عالی‌ترین مقام که در رأس حکومت و قوای کشور قرار دارد و حاکم و زمامدار مسلمانان تلقی می‌شود و سیاست‌های کلان توسط او تعیین می‌شود، ولی فقیه است. آیت‌الله خامنه‌ای معتقدند که «حکومت اسلامی و ولایت فقیه که امام (ره) آوردند و ابتکار و مطرح کردند، به همان معنای حکومت اسلامی است؛ یعنی حکومت اسلام، حکومت دین و

^{۳۰} رک. بیانات مقام معظم رهبری در اولین نشست اندیشه‌های راهبردی؛ به نقل از سایت امور تدوین الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت (دبیرخانه).

^{۳۱} ابراهیم فیاض، «اصول اسلامی پیشرفت»، دو هفته‌نامه پگاه حوزه، ش ۲۵۸، ۱۳۸۸.

^{۳۲} همان.

حکومت شریعت، به همین معنا فهمیده شود.^{۳۳} ارکان این نظام سیاسی را می‌توان به سه دسته کلی تقسیم کرد: حاکم و زمامدار (ولی فقیه)، مسئولان و کارگزاران (شامل سران سه قوه و اعضاء، کارکنان و زیرمجموعه‌های آنها و نهادهای حکومتی دیگر) و مردم. مقام معظم رهبری، ولایت فقیه را اساسی‌ترین و اصیل‌ترین اصل و ارکان نظام جمهوری اسلامی ایران^{۳۴} و ستون فقرات آن^{۳۵} می‌دانند که به برکت آن، پیشرفت‌هایی در کشور صورت گرفته است.^{۳۶} همچنین ایشان معتقدند که اصل ولایت فقیه، نقطه درخشان نظام اسلامی^{۳۷} و بنای شامخ آن است و به معنای حاکمیت دین و تقوا بر زندگی اجتماعی یک ملت است^{۳۸} که تحقق آن، یادگار ارزنده و فراموش نشدنی حضرت امام خمینی(ره) است و خدشه در التزام و پای-بندی به آن و تبعیت از رهبری، باعث خدشه در کلیه ابعاد نظام سیاسی اسلامی می‌شود.^{۳۹} با مراجعه و تأمل در اندیشه‌ها و نظرات این دو بزرگوار، رهبر حکومت اسلامی، باید حداقل سه شاخصه اصلی را داشته باشد که عبارت است از: فقاہت؛ عدالت و تقوا؛ توان مدیریت (داشتن بینش صحیح سیاسی و اجتماعی).

^{۳۳}. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار اعضای هیئت علمی کنگره امام خمینی(ره)، ۱۳۷۸/۱۱/۰۴؛ به نقل از سی‌دی حدیث ولایت (مجموعه رهنمودهای رهبر معظم انقلاب اسلامی، حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای)، ویرایش ۲، تهران، مؤسسه پژوهشی و فرهنگی انقلاب اسلامی، حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای.

^{۳۴}. رک. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با اعضای هیئت مرکزی نظارت بر انتخابات چهارمین دوره مجلس شورای اسلامی، ۱۳۷۰/۱۲/۰۴؛ بیانات مقام معظم رهبری در مراسم بیعت روحانیون، مسئولان و مردم استان خوزستان، گلپایگان، دشتستان، شبستر و خامنه، ۱۳۶۸/۰۴/۲۱؛ به نقل از سی‌دی حدیث ولایت.

^{۳۵}. رک. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با جمعی از بسیجیان به مناسبت هفته بسیج، ۱۳۷۶/۰۹/۰۵؛ به نقل از همان.

^{۳۶}. رک. بیانات مقام معظم رهبری در مراسم بیعت روحانیون، مسئولان و مردم استان خوزستان، گلپایگان، دشتستان، شبستر و خامنه، ۱۳۶۸/۰۴/۲۱؛ به نقل از همان.

^{۳۷}. رک. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با نمایندگان مجلس شورای اسلامی و مردم ایران درباره حفظ وحدت و یکپارچگی و دفاع از اصل ولایت فقیه، ۱۳۶۸/۱۰/۱۸؛ به نقل از همان.

^{۳۸}. رک. پیام مقام معظم رهبری به مناسبت اولین اجلاس دوره سوم مجلس خبرگان، ۱۳۷۷/۱۲/۰۳؛ به نقل از همان.

^{۳۹}. رک. بیانات مقام معظم رهبری به نمایندگانی مجلس شورای اسلامی و مردم ایران درباره حفظ وحدت و یکپارچگی و دفاع از اصل ولایت فقیه، ۱۳۶۸/۱۰/۱۸؛ به نقل از همان.

۱. فقاہت

به نظر امام خمینی(ره) و آیت‌الله خامنه‌ای، اولین و اساسی‌ترین شرط و شاخص مهم یک حاکم جامعه اسلامی، دانستن قانون الهی و شریعت، یعنی داشتن علم فقاہت و اجتهاد است؛ چرا که زمامدار باید احکام الهی - که قانون جامعه اسلامی است - را اجرا کند و بر اساس آن، حکومت کند و نیز حافظ این احکام باشد. در پیامی که از امام زمان(عج) رسیده به تمام مردم چنین سفارش شده است: «وَ أَمَّا الْحَوَادِثُ الْوَاقِعَةُ فَارْجِعُوا فِيهَا إِلَى رُوَاهِ أَحَادِيثِنَا؛ در حوادثی که پیش می‌آید، حتماً به فقهای عادل مراجعه کنید تا او راه خدا و حکم او را برای شما بیان کند».^{۴۰}

در واقع، حکومت در نظر مجتهد واقعی، فلسفه عملی فقه در تمامی زوایای زندگی بشریت است. در رأس حکومت باید شخصی قرار گیرد که بتواند در برخورد با معضلات و مشکلات اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و غیره، از جنبه عملی و عینی فقه بهره‌گیرد و برای مشکلات با توجه به شریعت و فقه، راه‌حل و برنامه ارائه دهد.^{۴۱} امام خمینی(ره) این ویژگی حاکم جامعه اسلامی را با توجه به دلیل عقلی این گونه تبیین می‌کند: «اگر زمامدار مطالب قانونی را نداند، لایق حکومت نیست؛ چون اگر تقلید کند، قدرت حکومت شکسته می‌شود و اگر نکند، نمی‌تواند حاکم و مجری قانون اسلام باشد».^{۴۲} آیت‌الله خامنه‌ای نیز در این باره می‌فرماید: «ولی فقیه باید به قرآن و احکام اسلامی کاملاً مسلط باشد؛ یعنی فقاہت داشته باشد و بتواند اسلام را بفهمد، دین را بشناسد، احکام الهی را کشف کند، با قرآن و سنت مأنوس باشد و توانایی استنباط احکام شرعی را داشته باشد».^{۴۳}

^{۴۰} به نقل از محسن قرائتی، درس‌هایی از قرآن: عدالت اجتماعی، قم، مؤسسه در راه حق، بی‌تا، ص ۶۴.

^{۴۱} رک. پیام امام خمینی(ره) به حوزه‌های علمیه، ۱۳۶۷/۱۲/۰۳؛ به نقل از دفتر انتشارات اسلامی، انوار ولایت: پیام و بیانات امام خمینی(ره) و حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، قم، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۳۷۱، صص ۲۵-۲۶.

^{۴۲} امام خمینی(ره)، ولایت فقیه، ص ۴۸.

^{۴۳} بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۶۶/۱۱/۱۷؛ به نقل از روزنامه جمهوری اسلامی.

در واقع، به نظر امام خمینی(ره) و آیت‌الله خامنه‌ای، هدف از تشکیل حکومت، ایجاد شرایط مساعد برای تعالی، سعادت و به کمال رسیدن انسان‌هاست؛ شرایطی که افراد مؤمن تربیت شوند و بستر توسعه اخلاق حسنه و ضیق شدن اخلاق سیئه در جامعه فراهم شود.^{۴۴}

۲. عدالت و تقوا

اسلام اهمیت خاصی به عدالت داده و یکی از شروط اساسی رهبر و زمامدار جامعه اسلامی را عدالت قرار داده است. اگر حاکم نظام سیاسی برخوردار از صفت عدالت و تقوا باشد، برای اداره امور جامعه و مردم، مصالح و منافع آنان را در نظر گرفته و تابع هوی و هوس و امیال شخصی نخواهد بود. اهل بیت(ع) نیز بر عادل بودن حاکم اسلامی تأکید کرده‌اند. پیامبر اکرم(ص) فرموده است: «لَعَمَلُ الْإِمَامِ الْعَادِلِ فِي رَعِيَّتِهِ يَوْمًا وَاحِدًا أَفْضَلُ مِنْ عِبَادَةِ الْعَابِدِ فِي أَهْلِهِ مائةَ عامٍ أَوْ خَمْسِينَ؛ عمل یک روز رهبری که میان مردم به عدالت رفتار کند، از عمل صد یا پنجاه سال کسی که در میان اهل و عیال خود مشغول عبادت باشد، بهتر است».^{۴۵} همچنین امام صادق(ع) می‌فرماید: «الإمامُ العادلُ لا تُردُّ لَهُ دَعْوَةٌ؛ هرگز دعای رهبر عادل رد نمی‌شود».^{۴۶} به نظر امام خمینی(ره) و آیت‌الله خامنه‌ای، رهبر و حاکم جامعه اسلامی علاوه بر فقیه بودن، باید مزین به صفت عدالت باشد تا بر مردم ستم و ظلم نکند، حقوق آنان را تباه و ضایع نکند و از بروز فساد جلوگیری کند. امام(ره) در این باره می‌فرماید: «امر ولایت و سرپرستی امت به فقیه عادل راجع است و اوست که شایسته رهبری مسلمانان است».^{۴۷} البته به نظر ایشان، برپایی و تشکیل حکومت اسلامی برای فقیهان عادل واجب کفایی است و اگر یکی از آنها توانست حکومت اسلامی تشکیل دهد، سایر فقها باید از او پیروی کنند.^{۴۸}

^{۴۴}. رک. عبدالحسین ضمیری، حکمرانی مطلوب در اندیشه سیاسی امام خمینی(ره)، چاپ اول، تهران، دفتر گسترش تولید علم دانشگاه آزاد اسلامی، ۱۳۸۸، صص ۱۲۵-۱۲۶؛ سید محمد مهدی میرباقری، مبانی و پیش‌فرض‌های حکومت دینی و ولایت فقیه، صص ۱۳۷-۱۵۱؛ یحیی فوزی، اندیشه سیاسی امام خمینی(ره)، قم، دفتر نشر معارف، ۱۳۸۳، ص ۱۰۰.

^{۴۵}. به نقل از محسن قرآنتی، ص ۱۰.

^{۴۶}. به نقل از همان.

^{۴۷}. امام خمینی(ره)، شئون و اختیارات ولی فقیه، ترجمه مباحث ولایت فقیه از کتاب البیع، ص ۳۳.

^{۴۸}. رک. همان.

بدیهی است که برای اجرای عدالت در کشور و به وجود آمدن جامعه‌ای بر مبنای فضیلت و اخلاق ضرورت دارد که در رأس امت، فردی شایسته و باتقوا و عادل قرار گیرد که گفتار و رفتارش برای مردم الگو باشد؛ زیرا مقام و منصب چیزی است که در معرض هوس‌ها و طمع‌ها است و بسیاری از انسان‌ها برای رسیدن به آن از همه چیز خود می‌گذرند. اگر زمامدار مزین به صفت عدالت و تقوا نباشد، چه بسا برای حفظ مقام خود، حقوق مردم را پایمال کند و حتی ارزش‌ها و مصالح اسلام و مسلمانان را نادیده انگارد.^{۴۹} آیت‌الله خامنه‌ای نیز علت برگزیدن شاخص عدالت برای ولی‌فقیه و تأکید بر آن را برای صلاح و اصلاح جامعه و به نفع مردم می‌داند و معتقدند این شاخص برای حاکم و زمامدار جامعه اسلامی آن قدر مهم است که بدون وجود آن حتی اگر مردم و جامعه سالم و صالح باشند، باز جامعه و حکومت اسلامی رو به پیشرفت نخواهد رفت؛ اما اگر حاکم و زمامدار مزین به این صفت باشد، حکومت مطلوب و پیشرفته شکل خواهد گرفت و حتی خطاهای جامعه اصلاح خواهد شد و جامعه سالم شکل می‌گیرد.^{۵۰}

به نظر ایشان، ولایت فقیه، بر مبنای تفکر و اندیشه اسلام، به معنای حکومت دین-شناسان عادل است.^{۵۱}

۳. توان مدیریت

توان مدیریتی حاکم اسلامی، یک مفهوم گسترده‌ای است که شامل موارد گوناگونی، مانند لیاقت و شایستگی، کاردانی و کارآمدی، کفایت و صلاحیت، داشتن بینش صحیح سیاسی و اجتماعی، قدرت تشخیص و تدبیر، آگاهی به زمان و مسائل و مشکلات جامعه می‌شود. امام خمینی(ره) و آیت‌الله خامنه‌ای به عنوان یک فقیه سیاستمدار و رهبر حکومت اسلامی، تنها داشتن صفت فقاہت و عدالت را برای حاکم اسلامی کافی نمی‌دانند؛ چرا که یک فقیه عادل باید توانایی و تجربه مدیریت و قدرت تشخیص مسائل و مشکلات جامعه و بینش سیاسی نیز داشته باشد تا بتواند مصلحت امت و ملت را به درستی تشخیص دهد، به

^{۴۹}. علیرضا رجالی تهرانی، ص ۱۷۵.

^{۵۰}. رک. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با مسئولان و کارگزاران نظام جمهوری اسلامی ایران، به مناسبت عید سعید غدیر، ۱۳۶۹/۰۴/۲۰؛ به نقل از سی‌دی حدیث ولایت.

^{۵۱}. رک. بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۶۲/۲/۳۰؛ به نقل از روزنامه جمهوری اسلامی.

موقع تصمیم بگیرد، اقدامات لازم را انجام دهد و از مشکلات بزرگ و کوچک گره‌گشایی کند. امام(ره) شاخص توان مدیریتی و بینش سیاسی را برای فقیه عادل آن قدر ضروری می‌داند که در صورت نبود این شاخص در وی، آن شخص را شایسته رهبری و زمامداری نظام سیاسی اسلام نمی‌داند؛ چرا که دیگر وی قادر به تصمیم‌گیری درست به نفع مسلمانان نخواهد بود.^{۵۲} آیت‌الله خامنه‌ای نیز دارا بودن ولی امر مسلمین به شاخص توان مدیریتی را بسیار مهم می‌داند و آن را شرط قهری و عقلی حاکم اسلامی برمی‌شمرند؛ چرا که با وجود این شاخص است که زمامدار می‌تواند جامعه را به درستی اداره کند و به مصلحت مردم حکم دهد: «اگر فقیه عادل بخواهد جامعه را درست اداره کند، باید مدیر و مدبر باشد، جریان‌شناس باشد تا جامعه را از لغزش در پرتگاه نجات دهد».^{۵۳} در واقع، وجود شاخص توان مدیریتی برای زمامدار جامعه اسلامی به قدری مهم است و اهمیت دارد که برخی علت اساسی انحطاط و عقب‌ماندگی مسلمانان و عدم پیشرفت آنان و نبود وحدت و یکپارچگی در بین آنها را علاوه بر اینکه فقیه عادل رهبری جامعه و نظام سیاسی را بر عهده نداشته است، آشنا نبودن و عدم توانایی حاکم با اصول مدیریت و نداشتن بینش درست سیاسی و اجتماعی نیز دانسته‌اند.^{۵۴} حاکم جامعه اسلامی مانند شخصی است که هر قدر عالی‌ترین مصالح و مواد را در اختیار داشته باشد، ولی از بنایی عاجز باشد و توان این کار را نداشته باشد، نمی‌تواند ساختمانی بسازد.^{۵۵} در واقع، می‌توان گفت که «حفظ وحدت کل متغیرهای تکامل جامعه اسلامی»، وظیفه مهم و اصلی ولی فقیه و رهبر است.^{۵۶}

^{۵۲}. رک. امام خمینی(ره)، صحیفه نور، ص ۱۷۷-۱۷۸.

^{۵۳}. بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۶۲/۲/۳۰؛ به نقل از روزنامه جمهوری اسلامی.

^{۵۴}. رک. آیت‌الله سید محمد شیرازی، نقش مدیریت در پیشرفت ملت‌ها، ترجمه علی کاظمی، تهران، نشر میثم، بی-تا، صص ۴-۷.

^{۵۵}. همان، ص ۱۲.

^{۵۶}. سید منیر الدین حسینی الهاشمی، جزوه «بررسی علل و عوامل ناهنجاریهای اجتماعی»، سند اولیه بایگانی در فرهنگستان علوم اسلامی، جلسه ۷، ۱۳/۱۰/۱۳۷۸، ص ۲.

گفتار دوم: شاخص‌های مسئولان و کارگزاران در نظام سیاسی پیشرفته

امام خمینی (ره) و آیت‌الله خامنه‌ای بر استقلال همه قوا و تفکیک قوا^{۵۷} در عین وحدت کلمه و اخوت ایمانی^{۵۸} تأکید بسیاری کرده‌اند. به نظر رهبر معظم انقلاب اسلامی، وظایف هر یک از قوا در قانون اساسی مشخص شده است. وظیفه قوه مجریه، مدیریت‌های عمده کشور، اداره همه امور اجرایی کشور و هزینه کردن بودجه کلان کشور است. قوه مقننه، قانونگذاری و نظارت بر عملکرد مسئولان دولتی را بر عهده دارد. وظیفه قوه قضاییه نیز عبارت از تعقیب متخلفان از قانون و احقاق حق است، تا کسی به کسی ظلم و تعدی و تجاوز نکند. مهم‌ترین کار و وظیفه رهبر هم تعیین سیاست‌های کلان کشور است؛ یعنی آن چیزهایی که جهت‌گیری کشور را مشخص می‌کند و همه قوانین، مقررات و عملکردها باید در این جهت باشد.^{۵۹} بنابراین، عمده کار اداره مدیریت کشور بر عهده قوه مجریه است.^{۶۰} آیت‌الله خامنه‌ای دولتی را پیشرفته می‌دانند که دولت کریمه باشد؛ زیرا دولت کریمه، برای مردم دنیا پیام و حرف نو دارد و نماد مردم‌سالاری دینی است.^{۶۱}

با توجه به بررسی‌ها و مطالعات انجام شده بر روی اندیشه‌ها، بیانات و رهنمودهای امام خمینی (ره) و آیت‌الله خامنه‌ای، می‌توان شاخص‌هایی که این دو شخصیت برای مسئولان و کارگزاران در نظر گرفته‌اند را به دو دسته شاخص‌های شخصی و اجتماعی تقسیم کرد؛ چرا که این بزرگواران برای پیشرفته شدن نظام سیاسی فقط حال اجتماعی افراد و کارگزاران نظام را در نظر نداشته‌اند، بلکه بر این اعتقادند که افراد تا خود به تعالی و پیشرفت اخلاقی و فردی نرسیده باشند، نمی‌توانند در سطح مدیریت اجتماع و نظام، کارهایی برای پیشرفت و ترقی جامعه انجام دهند. در واقع، پیشرفته بودن نظام سیاسی که در گرو اتحاد و استقلال کشور است، توسط کارگزاران خود ساخته‌ای انجام و تضمین می‌شود که در سطح بالای اخلاق فردی و اجتماعی باشند. بنابراین، در ادامه شاخص‌های کارگزاران به دو بخش

^{۵۷}. رک. صحیفه نور، ج ۱۲، ص ۲۶۴، تاریخ سخنرانی: ۱۳۵۹/۰۵/۰۳؛ همان ج ۱۸، ص ۲۴۴، تاریخ سخنرانی:

۱۳۶۲/۱۱/۲۲

^{۵۸}. رک. همان، ج ۱۶، ص ۱۸۰، تاریخ سخنرانی: ۱۳۶۱/۰۳/۱۵.

^{۵۹}. رک. بیانات مقام معظم رهبری در اجتماع بزرگ مردم اصفهان، ۱۳۸۰/۰۸/۰۸؛ به نقل از سی‌دی حدیث ولایت.

^{۶۰}. رک. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با رئیس‌جمهور و اعضای هیئت دولت، ۱۳۸۷/۰۶/۰۲؛ به نقل از همان.

^{۶۱}. رک. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با رئیس‌جمهور و اعضای هیئت دولت، ۱۳۸۰/۰۶/۰۵؛ به نقل از همان.

شاخص‌های فردی و مدیریتی تقسیم خواهد شد و برای هر یک معیارهایی به طور خلاصه برشمرده می‌شود.

- شاخص‌های فردی مسئولان و کارگزاران

۱. تزکیه، تقوا، ایمان و جلب رضای خدا

ایمان در لغت به معنای «وثوق، تصدیق، اطمینان، انقیاد و خضوع و در فارسی، به معنای گرویدن»^{۶۲} است. از نظر امام خمینی (ره)، مسئول و متصدی امری که ایمان نداشته باشد، محال است که در خدمت مردم باشد.^{۶۳} ایشان منشأ تمام مفسد حکومت گذشته را نداشتن اعتقاد و ایمان می‌داند.^{۶۴} قدرت ایمان در مسئولان و کارگزاران نظام اسلامی سبب شده است که قدرت‌های بزرگ دنیا و دشمنان اسلام برای این نظام اسلامی توطئه کنند. در واقع، قدرت الهی این نظام نیز ناشی از همین ایمان و تقوای افراد مسئولش است.^{۶۵} این ایمان و تعهد به اسلام کارگزاران باعث فداکاری آنها در کار و بی‌توجهی به منفعت‌طلبی خود می‌شود^{۶۶} و به همین دلیل، تطمیع و تهدید در آنها اثری ندارد و به کشور و نظام اسلامی خیانت نمی‌کنند.^{۶۷} نتیجه یک چنین نظام سیاسی‌ای، شکل‌گیری یک جامعه توحیدی می‌شود؛ به معنای اینکه همه افراد، مؤمن و معتقد به خدا می‌شوند.^{۶۸} آیت‌الله خامنه‌ای نیز معتقد است که داشتن ایمان برای متصدیان و دست‌اندرکاران امر حکومت، الزامی است تا روح ایمان آنان، کشور را به سمت اهداف الهی هدایت کند و به اهداف بزرگ رساند؛^{۶۹} چرا که ایمان و پای‌بندی به ارزش‌های اسلامی و اخلاقی مسئولان و کارگزاران همراه با عمل سبب می‌شود که نقص‌ها و کمبودها جبران شود و کارآمدی افراد نیز بیشتر

^{۶۲} امام خمینی (ره)، شرح حدیث جنود عقل و جهل، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، ۱۳۷۷،

ص ۸۸.

^{۶۳} رک. امام خمینی (ره)، صحیفه نور، ج ۳، ص ۳۲۲؛ به نقل از علی‌اکبر ذاکری، ص ۲۵.

^{۶۴} رک. همان، ج ۷، صص ۴۷۲-۴۷۳؛ به نقل از همان، ص ۲۶.

^{۶۵} همان، ج ۱۶، ص ۲۷۵؛ به نقل از اخلاق کارگزاران در کلام و پیام امام خمینی (ره)، ص ۵۴.

^{۶۶} همان، ج ۶، ص ۲۵۰؛ به نقل از همان، ص ۵۵.

^{۶۷} همان، ج ۶، ص ۲۵۱؛ به نقل از همان، صص ۵۵-۵۶.

^{۶۸} همان؛ به نقل از همان.

^{۶۹} رک. بیانات مقام معظم رهبری در مراسم بیعت گروهی از مردم و خانواده‌های شهدا، ۱۳۶۸/۰۳/۲۶؛ به نقل از همان.

سومین کنفرانس آکادمی اسلامی ایرانی میثرف

واکاوی مفایم و نظریه‌های رایج توسعه و تجارب ایران و جهان: به سوی نظریه اسلامی ایرانی میثرف

ارده‌بشت و خرداود ۱۳۹۳

شود.^{۷۰} این ایمان، پشتوانه محکم و استواری برای نظام سیاسی اسلامی خواهد بود^{۷۱} و با وجود چنین مدیرانی می‌توان به آینده نظام بسیار خوش‌بین و نسبت به پیشرفت آن امیدوار بود.^{۷۲}

تقوا از لحاظ لغت از وقی و وقایه، به معنای نگاهداری و حفظ کردن خود از افتادن در خطا و لغزش و مصونیت نفس در برابر آفت‌ها است.^{۷۳} به نظر بنیان‌گذار انقلاب اسلامی ایران، تقوا داشتن مسئولان و کارگزاران نظام سیاسی اسلامی حداقل دو نتیجه را برای کشور، جامعه و مردم به دنبال خواهد داشت: الف. با تقوا می‌توان به اسلام و ملت خدمت کرد و منافع و مصالح اسلام و مسلمانان را تأمین کرد؛ ب. با داشتن تقوا می‌توان از بروز چند دستگی‌ها و اختلافات جلوگیری کرد و از کشور در برابر توطئه و خیانت و کودتای دشمنان حفاظت کرد تا آسیبی به نظام و مملکت اسلامی وارد نشود.^{۷۴} آیت‌الله خامنه‌ای نیز با تأکید بر ضروری بودن تقوا برای مدیران و دست‌اندرکاران نظام سیاسی، معتقد است که حفظ نظام اسلامی با داشتن تقوا صورت خواهد گرفت و این ویژگی، خاص نظام الهی و اسلامی است.^{۷۵} از این رو، پشتوانه مسئولان نظام اسلامی، تقواست. به اعتقاد ایشان، به دو دلیل مسئولان باید تقوا داشته باشند: الف. اگر متصدیان امر تقوا نداشته باشند، بی‌تقوایی آنها بر اسلام ضایعه وارد می‌کند که وزر و وبالش به گردن آنهاست و باعث روسیاهی آنان می‌شود؛^{۷۶} ب. ویژگی نظام اسلامی و الهی این است که حرکت و موفقیتش فقط با تقوا امکان‌پذیر است.^{۷۷}

^{۷۰} رک. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با جمعی از دانشجویان و نخبگان سراسر کشور، ۱۳۸۴/۰۷/۰۲؛ بیانات مقام معظم رهبری در مراسم بیعت وزیر و کارکنان وزارت اطلاعات، ۱۳۶۸/۰۳/۳۰؛ به نقل از همان.

^{۷۱} رک. بیانات مقام معظم رهبری در مراسم بیعت امام جمعه و مردم سمنان، ۱۳۶۸/۰۴/۰۴؛ به نقل از همان.

^{۷۲} رک. بیانات مقام معظم رهبری در مراسم بیعت هزاران نفر از نمایندگان کارگران سراسر کشور، ۱۳۶۸/۰۴/۰۵؛ به نقل از همان.

^{۷۳} صادق گلزاده، اخلاق کارگزاران، چاپ اول، قم، بوستان کتاب، ۱۳۸۲، ص ۲۷۳.

^{۷۴} رک. اخلاق کارگزاران در کلام و پیام امام خمینی (ره)، صص ۶۳-۶۶.

^{۷۵} رک. بیانات مقام معظم رهبری در جمع کثیری از مردم استان گیلان، ۱۳۸۰/۰۲/۱۱؛ به نقل از راهبردهای اساسی خدمت‌گزاری به مدیران نظام اسلامی، ص ۱۰۹.

^{۷۶} رک. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با مسئولان و کارگزاران نظام جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۷۰/۰۵/۲۳؛ به نقل از سی‌دی حدیث ولایت.

^{۷۷} رک. همان.

تزکیه، تهذیب، خودسازی و در واقع، جهاد نفس، به معنای غلبه کردن انسان بر قوای نفسانی خود و آنها را در تحت فرمان خدا قرار دادن و وجود انسانی را از قوای شیطان و جنود آن خالی کردن است.^{۷۸} امام خمینی(ره) معتقد است که سران یک حکومت و کارگزارانش بیشتر در معرض خطا و اشتباه هستند و اگر تزکیه نفس نداشته باشند، طغیان و سرکشی می‌کنند و محدوده ظلم و فساد آنها بسیار گسترده است و حتی ممکن است یک منطقه و جهانی را دربرگیرند. اما عدم تزکیه نفس مردم عادی و خودخواهی آنها ممکن است حد محدودی را به فساد بکشاند. در حالی که اگر مقام‌های یک کشور و نظام سیاسی مهذب باشند و به خودسازی پرداخته باشند، در کشور آرامش برقرار می‌شود و این آرامش هم برای مردم کشور و هم برای کشورهای اطراف آن سودمند است؛ چرا که تزکیه نفس باعث می‌شود که خودخواهی‌ها، خودبینی‌ها، ریاست‌طلبی‌ها، دنیاطلبی‌ها و ظلم و غیره از بین برود و به جای همه اینها خدای متعال و رضایت او قرار گیرد.^{۷۹} ایشان ضررهای عدم تهذیب نفس و خطرهای ناشی از آن را در بیانات خود برشمرده‌اند که برخی از آنها عبارت است از: ایجاد مشکل برای مردم؛ ایجاد اختلاف؛ طغیان و سرکشی؛ هلاکت در دنیا و آخرت. آیت‌الله خامنه‌ای نیز بر این باور است که نوسازی معنوی نظام اسلامی و ملت مسلمان در گرو این مجاهدت بزرگ، یعنی تزکیه نفس مسئولان، مدیران و کارگزاران نظام و سپس مردم و جامعه است.^{۸۰} ایشان دلیل ضروری و با اهمیت بودن اصلاح و تهذیب نفس مسئولان و دست اندرکاران نظام سیاسی اسلامی را اثرگذاری آنها در مردم و جامعه می‌داند و معتقد است که اگر سران کشور و مسئولان اصلاح شوند، جامعه نیز اصلاح خواهد شد.^{۸۱}

۲. خودباوری و اعتماد به نفس

بنیان‌گذار انقلاب اسلامی معتقد است که مسئولان تا قبل از هر پیشرفتی باید در انسانیت پیشرفت کنند و محکم و استوار و با خدا در کارشان باشند؛^{۸۲} چرا که ضعف نفس و

^{۷۸} رک. همان، ص ۶.

^{۷۹} رک. همان، ص ۲۵۴؛ به نقل از اخلاق کارگزاران در کلام و پیام امام خمینی(ره)، صص ۵۰-۵۱؛ رسول سعادت‌مند، ص ۱۰۷.

^{۸۰} رک. همان.

^{۸۱} رک. بیانات مقام معظم رهبری در جمع کارگزاران نظام، ۱۳۸۰/۰۹/۲۱؛ به نقل از همان، صص ۷۶-۷۷.

^{۸۲} رک. همان، ص ۲۰۹؛ به نقل از اخلاق کارگزاران در کلام و پیام امام خمینی(ره)، ص ۱۳۰.

عدم اعتماد به نفس در کارها و گم کردن خود، اولاً باعث تزلزل در تصمیم‌گیری‌ها می‌شود و کارها را با شکست مواجه می‌کند و کشور و جامعه را دچار عقب‌ماندگی می‌کند^{۸۳} و ثانیاً سبب سلطه اجانب می‌شود؛^{۸۴} چرا که فکر می‌کند که توان مقابله با ابرقدرت‌ها وجود ندارد و بدون آنها نمی‌توان به پیشرفتی دست یافت.^{۸۵}

آیت‌الله خامنه‌ای نیز معتقدند که اعتماد به نفس آنها، یک ارزش اساسی و پایه اصلی در نظام اسلامی است و باعث سازندگی، آبادانی و پیشرفت کشور می‌شود^{۸۶} و عدم اعتماد به نفس آنها، سبب می‌شود که از برنامه‌هایی که هر کشوری برای پیشرفت لازم دارد، غافل شوند و یا به دلیل سستی اراده از اجرای این برنامه‌ها منصرف شوند.^{۸۷}

۳. صبر و استقامت

به نظر این دو بزرگوار، مسئولان باید در مقابل حفظ آرمان‌ها، اهداف و ارزش‌های اسلامی، صبر و مقاومت بیشتری داشته باشند و بر آن پایداری و پافشاری کنند؛ چرا که آثار و تبعات بی‌صبری مسئولان دامن‌گیر همه مردم می‌شود و در عرصه عمومی، ملی و همگانی اثر می‌گذارد. با صبر و استقامت در کارهاست که می‌توان بر مشکلات داخلی و دشمنان خارجی پیروز شد و به پیشرفت در عرصه‌های گوناگون دست یافت.^{۸۸} با توجه به نظرات این دو بزرگوار، صبر و استقامت مسئولان نظام اسلامی سبب آثار و پیامدهای مثبتی برای نظام اسلامی مردم و کشور خواهد شد، از جمله این آثار عبارت از: ۱. عمل به دستور خدای متعال و قرآن کریم^{۸۹} و نیز عمل به سیره پیامبر اکرم (ص) و امامان معصوم (ع)؛^{۹۰} ۲. غلبه بر

^{۸۳} رک. همان، ج ۱۴، ص ۵۰؛ به نقل از همان، صص ۱۳۰ - ۱۳۱.

^{۸۴} رک. همان، ج ۵، ص ۱۵۰؛ به نقل از همان، صص ۱۲۸ - ۱۲۹.

^{۸۵} رک. همان، ج ۱۵، ص ۱۹۲؛ به نقل از همان، ص ۱۲۸.

^{۸۶} رک. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با گروه کثیری از پاسداران و جانبازان، ۱۳۷۹/۰۸/۱۱؛ بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با رئیس‌جمهور و هیئت وزیران، ۱۳۷۵/۰۶/۰۸؛ به نقل از همان.

^{۸۷} رک. همان.

^{۸۸} رک. همان.

^{۸۹} رک. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با مسئولان و کارگزاران نظام جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۷۰/۰۵/۲۳؛ بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با گروه کثیری از آزادگان، ۱۳۶۹/۰۹/۰۳؛ به نقل از همان.

سومین کنفرانس آکادمی اسلامی ایرانی میثرف

واکاوی مفاسیم و نظریه‌های رایج توسعه و تجارب ایران و جهان: بر سوی نظریه اسلامی ایرانی میثرف

اردیبهشت و خرداد ۱۳۹۳

مشکلات و سختی‌ها و موانع و زوال و برطرف شدن موانع و مشکلات؛^{۹۱} ۳. پیروزی بر دشمنان و توطئه‌های آنها^{۹۲} و مایوس شدن دشمنان؛^{۹۳} ۴. دستیابی به موفقیت‌های زیاد؛^{۹۴} ۵. امید بخشیدن به مردم و محرومان و زیاد شدن شجاعت و قدرت مردم؛^{۹۵} ۶. علاقتمندی مردم به مدیران و نظام اسلامی؛^{۹۶} ۷. دستیابی به یک ذخیره تمام نشدنی از لحاظ روحی، فکری و روانی و آسوده بودن وجدان از لحاظ انجام دادن وظیفه و تکلیف الهی؛^{۹۷} ۸. نداشتن هیچ خوف، بیم و اندوهی در کار و اهداف^{۹۸} و نیز دستیابی به آرامش؛^{۹۹} ۹. تحقق یافتن نظام سیاسی اسلامی و ایجاد کشور اسلامی؛^{۱۰۰} ۱۰. الگو و اسوه شدن برای مسلمانان عالم؛^{۱۰۱} ۱۱. ایجاد عزت، قدرت، رفاه و عظمت برای مردم و کشور؛^{۱۰۲} ۱۲. دستیابی به

-
- ^{۹۰}. رک. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با مسئولان نظام جمهوری اسلامی ایران به مناسبت عید مبعث، ۱۳۸۷/۰۵/۰۹؛ بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با گروه کثیری از دانشجویان و دانش‌آموزان به مناسبت ۱۳ آبان، ۱۳۷۱/۰۸/۱۲؛ به نقل از همان.
- ^{۹۱}. رک. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با رؤسای یه قوه و مسئولان و مدیران بخش‌های مختلف نظام، ۱۳۸۷/۰۶/۱۹؛ بیانات مقام معظم رهبری در دانشکده افسری، ۱۳۸۱/۰۸/۰۷؛ به نقل از همان.
- ^{۹۲}. رک. همان؛ امام خمینی(ره)، صحیفه نور، ج ۱۶، ص ۱۱۲، تاریخ سخنرانی: ۱۳۶۱/۰۱/۱۵.
- ^{۹۳}. رک. بیانات مقام معظم رهبری در مراسم بیعت فرماندهان و اعضای کمیته‌های انقلاب اسلامی، ۱۳۶۸/۰۳/۱۸؛ به نقل از سی‌دی حدیث ولایت.
- ^{۹۴}. رک. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با جمعی از کارگزاران نظام جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۰/۰۹/۲۱؛ به نقل از همان.
- ^{۹۵}. رک. پیام مقام معظم رهبری به دومین دوره مجلس خبرگان رهبری، ۱۳۶۹/۱۲/۰۱؛ به نقل از همان.
- ^{۹۶}. رک. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با اعضای مجلس خبرگان رهبری، ۱۳۸۳/۰۶/۳۱؛ به نقل از همان.
- ^{۹۷}. رک. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با جمعی از کارگزاران نظام جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۰/۰۹/۲۱؛ به نقل از همان.
- ^{۹۸}. رک. همان.
- ^{۹۹}. رک. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با مسئولان نظام جمهوری اسلامی ایران به مناسبت عید مبعث، ۱۳۸۷/۰۵/۰۹؛ به نقل از همان.
- ^{۱۰۰}. رک. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با جمعی از کارگزاران نظام جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۰/۰۹/۲۱؛ به نقل از همان.
- ^{۱۰۱}. رک. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با گروه کثیری از پاسداران به مناسبت سالروز میلاد امام حسین(ع) و روز پاسدار، ۱۳۸۱/۰۷/۱۷؛ به نقل از همان.

پیشرفت همه جانبه کشور؛^{۱۰۳} ۱۳. سبب تحقق وعده الهی و ضایع نشدن اجر الهی؛^{۱۰۴} ۱۴. سبب پیروزی و پیشرفت حق و اسلام؛^{۱۰۵} ۱۵. دستیابی به تأییدات و کمک‌های الهی.^{۱۰۶}

- شاخص‌های مدیریتی مسئولان و کارگزاران

۱. خدمت‌گزار بودن

در بیان اهمیت این شاخص اجتماعی و مدیریتی، همین بس که در صحیفه امام خمینی(ره)، واژه خدمت‌گزاران ۶۸ مرتبه، واژه خدمت‌گزاری ۸ بار و خدمت‌گزار ۴۶۴ مورد به کار رفته است^{۱۰۷} و در بیانات مقام معظم رهبری، واژه خدمت‌گزار تا سال ۱۳۸۸، ۲۰۶ مرتبه و خدمت‌گزاران ۱۰۲ بار آمده است که نشانگر والایی و اهمیت این شاخص در دیدگاه این دو بزرگوار است.^{۱۰۸}

از نظر امام خمینی(ره)، حکومت اسلامی، حکومت خدمت به مردم است و پیامبر اسلام(ص) خدمت‌گزار مردم بود و مسئولان نظام اسلامی نیز باید خدمت‌گزار مردم باشند.^{۱۰۹} از نظر ایشان، «خدمت‌بندگان خدا که خدمت به خداست»^{۱۱۰} و این خدمت از

^{۱۰۲} ر.ک. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با جمعی از کارگزاران نظام جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۰/۰۹/۲۱؛ به نقل از همان.

^{۱۰۳} ر.ک. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با اعضای مجلس خبرگان رهبری، ۱۳۸۳/۰۶/۳۱؛ بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با گروه کثیری از پاسداران به مناسبت سالروز میلاد امام حسین(ع) و روز پاسدار، ۱۳۸۱/۰۷/۱۷؛ بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با مسئولان نظام جمهوری اسلامی ایران به مناسبت عید مبعث، ۱۳۸۷/۰۵/۰۹؛ به نقل از همان.

^{۱۰۴} ر.ک. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با مسئولان و کارگزاران نظام جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۲/۰۵/۱۵؛ ر.ک. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با کارگزاران و سفرای کشورهای اسلامی در ۱۷ ربیع‌الاول، ۱۳۸۴/۰۲/۲۶؛ به نقل از همان.

^{۱۰۵} ر.ک. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با مسئولان نظام جمهوری اسلامی ایران به مناسبت عید مبعث، ۱۳۸۷/۰۵/۰۹؛ به نقل از همان.

^{۱۰۶} ر.ک. امام خمینی(ره)، صحیفه نور، ج ۱۵، ص ۱؛ به نقل از اخلاق کارگزاران در کلام و پیام امام خمینی(ره)، صص ۱۴۲-۱۴۳.

^{۱۰۷} ر.ک. علی‌اکبر ذاکری، ص ۶۰.

^{۱۰۸} ر.ک. سی‌دی حدیث ولایت.

^{۱۰۹} امام خمینی(ره)، صحیفه نور، ج ۱۳، ص ۳۸۴؛ به نقل از علی‌اکبر ذاکری، ص ۶۰.

حقوق مردم و عبادت است. در واقع، شرط عدم جدایی ملت از مسئولان و کارگزاران نظام اسلامی، خدمت‌گزار بودن آنها است. بنابراین، مردم باید هم لفظاً و هم عملاً احساس کنند که مسئولان خدمت‌گزارشان هستند؛^{۱۱۱} چرا که خدمت و محبت به مردم، محبت متقابل می‌آورد^{۱۱۲} و خداوند از آنان راضی خواهد بود.^{۱۱۳} بنابراین، خدمت به مردم باید به عنوان یک وظیفه باشد، بدون منت و بزرگ تصور کردن خود.^{۱۱۴} همچنین در خدمت‌گزاری باید به مستضعفان و محرومان توجه بیشتری شود و در هنگام خدمت نباید آنها را تحقیر کرد.^{۱۱۵} آیت‌الله خامنه‌ای نیز معتقد است که مسئولان در وظیفه خدمت‌گزاری خود باید توجه بیشتر و خاص‌تری به طبقه محرومان و مستضعفان داشته باشند؛ به دو دلیل: «اولاً چون احتیاجشان بیشتر است و عدل این را اقتضاء می‌کند؛ ثانیاً چون پشتیبانی آنها از نظام، جدی‌تر و همیشگی‌تر است و از اول این طور بوده است».^{۱۱۶}

۲. ساده‌زیستی، پرهیز از تجملات و مردمی بودن

امام خمینی (ره)، نه تنها به مسئولان و کارگزاران نظام اسلامی سفارش به ساده‌زیستی و مردمی بودن می‌کردند؛ بلکه خود نیز در زندگی ساده‌زیست بودند.^{۱۱۷} به نظر آیت‌الله خامنه‌ای نیز تجمل‌گرایی و اشرافی‌گری که مترادف با مصرف‌زدگی، اسراف و تبذیر است – که حرام و از گناهان کبیره است – علاوه بر آسیب جدی به روابط مردم و حکومت و مسئولان و رواج فرهنگ مصرفی و تجملاتی در جامعه، اقتصاد و نظام مالی کشور اسلامی را

^{۱۱۰}. همان، ج ۵، ص ۵۰۲؛ به نقل از همان.

^{۱۱۱}. رک. همان، ج ۱۳، ص ۱۸۸؛ به نقل از همان، ص ۲۵۵.

^{۱۱۲}. رک. همان، ج ۷، ص ۲۵۹-۲۶۰؛ به نقل از همان، ص ۲۶۸-۲۶۹؛ همان، ج ۷، ص ۷، تاریخ سخنرانی: ۱۳۵۸/۰۳/۰۶.

^{۱۱۳}. رک. همان، ج ۷، ص ۷، تاریخ سخنرانی: ۱۳۵۸/۰۳/۰۶.

^{۱۱۴}. رک. همان، ج ۱۲، ص ۵۱۶؛ به نقل از علی‌اکبر ذاکری، ص ۶۱.

^{۱۱۵}. رک. همان، ص ۲۰۴؛ به نقل از همان.

^{۱۱۶}. حدیث ولایت، ج ۷، ص ۲۵۵؛ بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با مسئولان و کارگزاران نظام، ۱۳۷۰/۰۵/۲۳؛ به نقل از راهبردهای اساسی خدمت‌گزاری به مدیران نظام اسلامی، ص ۱۳۸.

^{۱۱۷}. رک. علی‌اکبر ذاکری، ص ۶۴.

با خطر فساد و رانت‌خواری و انباشت ثروت در دست قدرتمندان و ایجاد فاصله طبقاتی در جامعه، بیکاری، تورم و فقر بحران‌زا رو به رو می‌کند.^{۱۱۸} خطرهای تجمل‌گرایی و زندگی مفرهانه مسئولان با توجه به نظرات امام خمینی (ره) و آیت‌الله خامنه‌ای عبارت است از: ۱. شکست اسلام و نظام اسلامی؛^{۱۱۹} ۲. مطرود شدن از طرف مردم و عدم اعتماد مردم به مسئولان کشور؛^{۱۲۰} ۳. دور شدن از ارزش‌های معنوی و معنویت؛^{۱۲۱} ۴. به خطر افتادن دنیا و آخرت مسئولان؛^{۱۲۲} ۵. سقوط حیثیت و آبروی آنان در جامعه؛^{۱۲۳} ۶. تن به ذلت دادن و تسلیم شدن در برابر دشمنان و ابرقدرت‌ها؛^{۱۲۴} ۷. تأمین نشدن عدالت اجتماعی؛^{۱۲۵} ۸. عدم ایجاد روحیه برادری، الفت، انس و همدلی در کشور؛^{۱۲۶} ۹. برطرف نشدن مشکلات اقتصادی، اجتماعی و اخلاقی کشور؛^{۱۲۷} ۱۰. تضييع سرمايه و اموال بيت‌المال و تضييع حقوق مردم؛^{۱۲۸} ۱۱. ایجاد شدن بی‌انضباطی اقتصادی و مالی؛^{۱۲۹} ۱۲. تضييع نعمت‌های الهی و نشناختن قدر نعمت‌های خداوند و در نتیجه، به دام گناه و اسراف گرفتار شدن؛^{۱۳۰}

^{۱۱۸}. راهبردهای اساسی خدمت‌گزاری به مدیران نظام اسلامی، ص ۱۸۸.

^{۱۱۹}. رک. امام خمینی (ره)، صحیفه نور، ج ۱۸، ص ۴۴؛ به نقل از اخلاق کارگزاران در کلام و پیام امام خمینی (ره)، ص ۱۱۵؛ بیانات مقام معظم رهبری در خطبه‌های نماز عید فطر، ۱۳۸۱/۰۹/۱۵؛ به نقل از سی‌دی حدیث ولایت.

^{۱۲۰}. رک. امام خمینی (ره)، صحیفه نور، ج ۱۷، ص ۲۶۲؛ به نقل از اخلاق کارگزاران در کلام و پیام امام خمینی (ره)، صص ۱۱۶-۱۱۷؛ بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با مسئولان و کارگزاران نظام جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۷۰/۰۵/۲۳؛ به نقل از سی‌دی حدیث ولایت.

^{۱۲۱}. رک. امام خمینی (ره)، صحیفه نور، ج ۱۹، ص ۱۵۲؛ به نقل از اخلاق کارگزاران در کلام و پیام امام خمینی (ره)، صص ۱۱۸-۱۱۹.

^{۱۲۲}. رک. همان، ج ۲۰، ص ۱۲۰؛ به نقل از همان، ص ۱۱۹.

^{۱۲۳}. رک. همان، ج ۱۷، ص ۱۷۷؛ به نقل از همان، صص ۱۲۰-۱۲۱.

^{۱۲۴}. رک. همان، ج ۱۹، ص ۱۷. به نقل از همان، صص ۱۲۱-۱۲۲.

^{۱۲۵}. رک. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با مسئولان و کارگزاران نظام جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۷۸/۱۰/۰۴؛ به نقل از سی‌دی حدیث ولایت.

^{۱۲۶}. رک. همان.

^{۱۲۷}. رک. همان.

^{۱۲۸}. رک. همان؛ پیام نوروزی مقام معظم رهبری به مناسبت آغاز سال جدید، ۱۳۷۵/۱۲/۲۹؛ به نقل از همان.

^{۱۲۹}. رک. پیام نوروزی مقام معظم رهبری به مناسبت آغاز سال جدید، ۱۳۷۳/۱۲/۲۹؛ به نقل از همان.

^{۱۳۰}. رک. پیام نوروزی مقام معظم رهبری به مناسبت آغاز سال جدید، ۱۳۷۵/۱۲/۲۹؛ به نقل از همان.

سومین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت

واکاوی مفاهیم و نظریه‌های رایج توسعه و تجارب ایران و جهان: به سوی نظریه اسلامی ایرانی پیشرفت

اربدی‌بشت و خردلو ۱۳۹۳

۱۳. شکل‌گیری فرهنگ اسراف و تجمل‌گرایی؛^{۱۳۱} ۱۴. عمیق‌تر شدن شکاف‌های طبقات بین فقیر و غنی.^{۱۳۲}

همچنین این دو بزرگوار، آثار مثبت زندگی ساده و مردمی بودن مسئولان و کارگزاران نظام اسلامی را نیز بر می‌شمارند، از جمله اینکه: ۱. آرامش قلبی و روحی و آسودگی وجدان مسئولان؛^{۱۳۳} ۲. ایجاد تحول همه‌جانبه و پیشرفت نظام اسلامی؛^{۱۳۴} ۳. دستیابی به پیروزی در مقابل دشمنان و ابرقدرت‌ها؛^{۱۳۵} ۴. انجام شدن سریع‌تر کارها و برنامه‌ها؛^{۱۳۶} ۵. شکل‌گیری انضباط اقتصادی و مالی و حل شدن مشکلات اقتصادی مردم و کشور؛^{۱۳۷} ۶. دستیابی به رضایت خدای متعال؛^{۱۳۸} ۷. کسب پیشستیانی و اعتماد مردم.^{۱۳۹}

۳. انتقادپذیری

آیت‌الله خامنه‌ای، انتقاد را به معنای عیب‌جویی نمی‌داند؛ بلکه معتقدند که نقد، به معنای عیارسنجی است؛^{۱۴۰} یعنی «یک چیز خوب را آدم ببیند که خوب است، یک چیز بد را ببیند که بد است. اگر این شد، آن وقت نقاط خوب را که دید، با نقاط بد جمع‌بندی می‌کند».^{۱۴۱} امام خمینی(ره) معتقد است که انتقاد باید انتقاد از روی برادری و مصلحت‌گویی باشد^{۱۴۲} و در انتقاد وضعیت و زبان باید به صورت نصیحت و پند و اندرز باشد؛^{۱۴۳} چرا

^{۱۳۱} .رک. بیانات مقام معظم رهبری در خطبه‌های نماز جمعه تهران، ۱۳۷۹/۰۹/۲۵؛ بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با رئیس‌جمهور و اعضای هیئت دولت، ۱۳۸۰/۰۶/۰۵؛ به نقل از همان.

^{۱۳۲} .رک. بیانات مقام معظم رهبری در خطبه‌های نماز عید فطر، ۱۳۸۱/۰۹/۱۵؛ به نقل از همان.

^{۱۳۳} .رک. امام خمینی(ره)، صحیفه نور، ج ۸، ص ۱۶۶، تاریخ سخنرانی: ۱۳۵۸/۰۴/۲۷.

^{۱۳۴} .رک. همان.

^{۱۳۵} .همان، ج ۱۶، ص ۱۱۳، تاریخ سخنرانی: ۱۳۶۱/۰۱/۱۵.

^{۱۳۶} .همان، ج ۱۵، ص ۱۲۲، تاریخ سخنرانی: ۱۳۵۷/۱۲/۰۹.

^{۱۳۷} .رک. پیام نوروزی مقام معظم رهبری به مناسبت آغاز سال جدید، ۱۳۷۳/۱۲/۲۹؛ به نقل از سی‌دی حدیث ولایت.

^{۱۳۸} .رک. امام خمینی(ره)، صحیفه نور، ج ۱۸، ص ۲۰۰؛ به نقل از اخلاق کارگزاران در کلام و پیام امام خمینی(ره)، صص ۲۸۳-۲۸۴.

^{۱۳۹} .رک. همان، ج ۱۶، ص ۱۲؛ به نقل از همان، صص ۲۸۴-۲۸۵.

^{۱۴۰} .رک. بیانات مقام معظم رهبری در جلسه پرسش و پاسخ با مدیران مسئول و سردبیران نشریات دانشجویی، ۱۳۷۷/۱۲/۰۴؛ به نقل از همان.

^{۱۴۱} .همان.

^{۱۴۲} .رک. همان، ج ۱۴، ص ۴۰؛ به نقل از همان، صص ۳۹۸-۳۹۹.

که در غیر این صورت، کشور تضعیف می‌شود.^{۱۴۴} اما اگر انتقاد سالم، سازنده و صحیح باشد، برای کشور مفید است^{۱۴۵} و در پیشرفت مسائل کشور نیز مؤثر است و برای پیشبرد کارهای دولت هم لازم است و سبب راهنمایی دولت در کارها و امورش می‌شود.^{۱۴۶} در واقع، انتقاد بجا و سازنده و مطرح شدن اشکالها باعث رشد جامعه و هدایت جریان‌های موجود در جامعه می‌شود^{۱۴۷} و راه را برای سعادت جامعه باز می‌کند.^{۱۴۸} پیامدها و آثار انتقادهای سازنده و مفید و منصفانه و نصیحت مشفقانه و انتقادپذیری مسئولان و کارگزاران عبارت است از: ۱. سبب رشد و پیشرفت امور و سازندگی و توسعه کشور؛^{۱۴۹} ۲. مصداق بارز فریضه امر به معروف و نهی از منکر؛^{۱۵۰} ۳. لازمه تحول و رسیدن به حالت مطلوب جامعه؛^{۱۵۱} ۴. کمک به مسئولان برای روشن شدن ذهن آنها در جهت برطرف کردن نقیصه و عیوب کارها؛^{۱۵۲} ۵. تقویت نظام سیاسی اسلامی.^{۱۵۳}

پیامدها و عواقب انتقادهای نابجا و نادرست از مسئولان و کارگزاران نظام اسلامی عبارت است از: ۱. ناسپاسی در برابر تلاش‌های توان‌فرسای مسئولان و کارگزاران کشور؛^{۱۵۴}

-
۱۴۳. رک. همان، ج ۱۴، ص ۲۱؛ به نقل از اخلاق کارگزاران در کلام و پیام امام خمینی (ره)، ص ۴۰۳.
۱۴۴. رک. همان، ص ۴۰؛ به نقل از همان، ص ۳۹۸.
۱۴۵. رک. همان، ج ۱۹، ص ۲۱۶، تاریخ سخنرانی: ۱۳۶۴/۰۶/۱۰.
۱۴۶. رک. همان، ج ۱۹، ص ۲۳۳، تاریخ سخنرانی: ۱۳۶۴/۰۷/۲۴.
۱۴۷. رک. همان، ج ۲۱، ص ۴۸، تاریخ سخنرانی: ۱۳۶۷/۰۸/۱۰.
۱۴۸. رک. همان، ص ۷۸، تاریخ سخنرانی: ۱۳۶۷/۱۱/۰۹.
۱۴۹. رک. پیام مقام معظم رهبری به مناسبت دومین سالگرد ارتحال امام خمینی (ره)، ۱۳۷۰/۰۲/۱۳؛ بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با مدیران و مسئولان مطبوعات کشور، ۱۳۷۵/۰۲/۱۳؛ بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با رئیس، معاونان و کارکنان قوه قضائیه در آستانه سالروز هفتم تیر، ۱۳۸۱/۰۴/۰۵؛ به نقل از همان.
۱۵۰. رک. پیام مقام معظم رهبری به مناسبت دومین سالگرد ارتحال امام خمینی (ره)، ۱۳۷۰/۰۲/۱۳؛ به نقل از همان.
۱۵۱. رک. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با دانشجویان، ۱۳۸۵/۰۸/۱۸؛ به نقل از همان.
۱۵۲. رک. بیانات مقام معظم رهبری در خطبه نماز جمعه تهران، ۱۳۸۸/۰۳/۲۹؛ بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با اعضای هیئت دولت به مناسبت هفته دولت، ۱۳۸۱/۰۶/۰۴؛ به نقل از همان.
۱۵۳. رک. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با رئیس و مسئولان قوه قضائیه و خانواده‌های شهدای فاجعه هتم تیر، ۱۳۸۴/۰۴/۰۷؛ به نقل از همان.
۱۵۴. رک. پیام مقام معظم رهبری به مناسبت اولین سالگرد ارتحال امام خمینی (ره)، ۱۳۶۹/۰۳/۱۰؛ به نقل از همان.

۲. نفی امتیازات، خدمات‌ها و کارهای انجام شده توسط مسئولان و کارگزاران نظام؛^{۱۵۵} ۳. عدم پیشرفت و توسعه کشور؛^{۱۵۶} ۴. ایجاد تشویش در مردم و مخاطبان عمومی جامعه و اختلاف‌افکنی در جامعه؛^{۱۵۷} ۵. متزلزل شدن امید در دل‌های مردم؛^{۱۵۸} ۶. تیره و مه‌آلود شدن افق آینده کشور و ملت؛^{۱۵۹} ۷. تخریب نظام و کشور اسلامی؛^{۱۶۰} ۸. تضعیف مسئولان و کارگزاران کشور؛^{۱۶۱} ۹. تضعیف نظام سیاسی اسلامی؛^{۱۶۲} ۱۰. درشت و برجسته کردن ضعف‌ها و عدم قبول کارهای خوب انجام شده.^{۱۶۳}

۴. پاسخ‌گو بودن مسئولان و اطلاع‌رسانی شفاف به افکار عمومی

اهمیت پاسخ‌گو بودن مدیران در نظام اسلامی و شاخص بودن آن، به دلایل وجود احتمال خطا و اشتباه و پیشگیری از فساد آنها و احقاق حقوق شهروندان است.^{۱۶۴} اهداف پاسخ‌گو بودن مدیران و دست‌اندرکاران نظام با توجه به منابع اسلامی به طور خلاصه عبارت است از: ۱. حسن جریان امور و اداره بهتر جامعه؛ ۲. اصلاح امور و تجدیدنظر در کارهای اشتباه؛ ۳. حفظ روحیه کارگزاران؛^{۱۶۵} ۴. حفظ مصالح و منافع کشور و مردم. مسئولیت مدیر و کارگزار در کشور اسلامی ایجاب می‌کند که وی درباره مسائل حوزه مسئولیت خود برای مردم توضیح دهد و هر گاه سوءظن و یا سؤال و ابهامی برای مردم

^{۱۵۵}. رک. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با رئیس‌جمهور و کابینه دولت، ۱۳۷۶/۰۵/۰۹؛ به نقل از همان.

^{۱۵۶}. رک. پیام مقام معظم رهبری به مناسبت اولین سالگرد ارتحال امام خمینی(ره)، ۱۳۶۹/۰۳/۱۰؛ به نقل از همان.

^{۱۵۷}. رک. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با مسئولان و کارگزاران نظام جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۷۰/۰۵/۲۳؛ به نقل از همان.

^{۱۵۸}. رک. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با مدیران و مسئولان مطبوعات کشور، ۱۳۷۵/۰۲/۱۳؛ به نقل از همان.

^{۱۵۹}. رک. همان.

^{۱۶۰}. رک. پاسخ‌های مقام معظم رهبری به پرسش‌های دانشجویان در دانشگاه صنعتی شریف، ۱۳۷۸/۰۹/۰۱؛ به نقل از همان.

^{۱۶۱}. رک. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با رئیس، معاونان و کارکنان قوه قضائیه در آستانه سالروز هفتم تیر، ۱۳۸۱/۰۴/۰۵؛ به نقل از همان.

^{۱۶۲}. رک. همان.

^{۱۶۳}. رک. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با رئیس‌جمهور و اعضای هیئت دولت، ۱۳۸۷/۰۶/۰۲؛ به نقل از همان.

^{۱۶۴}. رک. مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی(ره)، امام خمینی و حکومت اسلامی: نهادهای سیاسی و اصول مدنی، قم، دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، ۱۳۷۸، صص ۲۴۲-۲۴۴.

^{۱۶۵}. رک. همان، صص ۲۴۴-۲۴۶.

ایجاد شد، تلاش کند تا آن را برطرف کرده و دلایل عملکرد و برنامه‌های خود را برای مردم بیان کند.^{۱۶۶} آیت‌الله خامنه‌ای با بیان اینکه «پاسخ‌گویی یک حقیقت اسلامی است»^{۱۶۷}، بارها در سخنان خود بر پاسخ‌گو بودن مسئولان و کارگزاران نظام اسلامی تأکید کرده‌اند^{۱۶۸} و پاسخ‌گویی مسئولان در برابر مردم را حق مردم دانسته^{۱۶۹} و سفارش کرده‌اند که هر مسئول و مدیری باید به هر اندازه که حوزه اختیاراتش است و قانون مشخص کرده، پاسخ‌گو باشد؛^{۱۷۰} چرا که ریشه برخی از گرفتاری‌ها از غفلت‌ها، کوتاهی‌ها و تنبلی‌های مسئولان و دستگاه‌های مختلف نظام در رابطه با پاسخ‌گویی به مردم است.^{۱۷۱} ایشان مظهر پاسخ‌گویی مسئولان را ارائه گزارش کارها و برنامه‌های انجام شده و تصمیمات گرفته شده توسط مدیران می‌دانند^{۱۷۲} و پاسخ‌گو بودن مسئولان را به یک نوع کارنامه‌خوانی تشبیه می‌کنند.^{۱۷۳} آثار پاسخ‌گو بودن و اطلاع‌رسانی مسئولان و کارگزاران نظام سیاسی اسلامی عبارت است از: ۱. شناخته شدن کمبودها و نواقص کار و نقاط ضعف و برطرف شدن آنها؛^{۱۷۴} ۲. پیشبرد بهتر کارها و کارآمد شدن بیشتر دستگاه‌ها؛^{۱۷۵} ۳. برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری بهتر برای ادامه کارها و امور.^{۱۷۶}

^{۱۶۶}. همان، ص ۲۴۸.

^{۱۶۷}. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با اقشار مختلف مردم، ۱۳۸۳/۰۱/۲۶؛ به نقل از سی‌دی حدیث ولایت.

^{۱۶۸}. رک. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با رئیس‌جمهور و هیئت وزیران، ۱۳۶۸/۰۶/۰۸؛ بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با مسئولان و کارگزاران نظام جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۷۹/۰۹/۱۲؛ بیانات مقام معظم رهبری در جلسه پرسش و پاسخ دانشجویان دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۸۲/۰۲/۲۲؛ بیانات مقام معظم رهبری در صحن جامع رضوی مشهد مقدس، ۱۳۸۳/۰۱/۰۲؛ بیانات مقام معظم رهبری در دیدار اقشار مختلف مردم، ۱۳۸۳/۰۱/۲۶؛ بیانات مقام معظم رهبری در دیدار عمومی مردم قم، ۱۳۸۴/۱۰/۱۹؛ بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با اعضای هیئت دولت، ۱۳۸۴/۰۶/۰۸؛ بیانات مقام معظم رهبری در آغاز سال جدید، ۱۳۸۴/۰۱/۰۱؛ بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با دانشجویان در ماه مبارک رمضان، ۱۳۸۳/۰۸/۱۰؛ به نقل از همان.

^{۱۶۹}. رک. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با رئیس‌جمهور و هیئت وزیران، ۱۳۶۸/۰۶/۰۸؛ به نقل از همان.

^{۱۷۰}. رک. بیانات مقام معظم رهبری در جلسه پرسش و پاسخ دانشجویان دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۸۲/۰۲/۲۲؛ به نقل از همان.

^{۱۷۱}. رک. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با اقشار مختلف مردم، ۱۳۷۸/۱۲/۱۱؛ به نقل از همان.

^{۱۷۲}. رک. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با رئیس‌جمهور و اعضای هیئت دولت، ۱۳۸۳/۰۶/۰۴؛ به نقل از همان.

^{۱۷۳}. رک. بیانات مقام معظم رهبری در صحن جامع رضوی مشهد مقدس، ۱۳۸۳/۰۱/۰۲؛ به نقل از همان.

^{۱۷۴}. رک. بیانات مقام معظم رهبری به مناسبت آغاز سال جدید، ۱۳۸۳/۰۱/۰۱؛ به نقل از همان.

۵. مبارزه با فساد

این دو بزرگوار، فساد را به دو جریان فساد اقتصادی و مالی و فساد اخلاقی و منکرات تقسیم کرده‌اند^{۱۷۷} و مبارزه با هر دو جریان را با توجه به معیارهای اسلامی، از وظایف اصلی و مهم مسئولان و کارگزاران نظام سیاسی اسلامی و جزء تعالیم اسلام و نیز یکی از شاخص‌های برجسته رفتار و سیره علوی دانسته‌اند.^{۱۷۸} امام خمینی(ره)، اساس کار یک نظام سیاسی را مبارزه با فساد و فحشا می‌دانند.^{۱۷۹} به نظر آیت‌الله خامنه‌ای نیز مبارزه با فساد مالی و اقتصادی، لازمه اصلاح نظام^{۱۸۰} و پیشرفت و آبادانی کشور است و نیز سبب گشایش اقتصادی،^{۱۸۱} بهبود معشیت مردم، تأمین شدن وضع امنیت کشور و عزت بین‌المللی می‌شود.^{۱۸۲}

۶. رعایت عدالت اجتماعی، فقرزدایی و کمک به محرومان و مستضعفان

رهبر کبیر انقلاب اسلامی، رعایت عدالت و فقرزدایی و توجه به محرومان را برای تمام مدیران و کارگزاران نظام اسلامی لازم می‌شمارند و بر این باورند که ظلم‌ها، بیدادگری‌ها و ستم‌ها همه ناشی از نبود عدالت در جامعه و بی‌توجهی به مستضعفان است. فسادها و خیانت‌ها نیز از بی‌توجهی به این شاخص سرچشمه می‌گیرد. از این رو، اسلام برای

^{۱۷۵}. رک. بیانات مقام معظم رهبری در صحن جامع رضوی مشهد مقدس، ۱۳۸۳/۰۱/۰۲؛ به نقل از همان.

^{۱۷۶}. رک. همان.

^{۱۷۷}. رک. امام خمینی(ره)، صحیفه نور، ج ۴، ص ۵۳، تاریخ سخنرانی: ۱۳۵۷/۰۹/۲۰؛ بیانات مقام معظم رهبری پس از مراسم تنفیذ حکم ریاست جمهوری آقای سید محمد خاتمی، ۱۳۸۰/۰۵/۱۱؛ به نقل از سی‌دی حدیث ولایت.

^{۱۷۸}. رک. امام خمینی(ره)، صحیفه نور، ج ۴، ص ۶، تاریخ سخنرانی: ۱۳۵۷/۰۹/۱۱؛ بیانات مقام معظم رهبری در اجتماع بزرگ زائران حضرت علی بن موسی الرضا در روز عید سعید غدیر خم، ۱۳۸۰/۱۲/۱۲؛ بیانات مقام معظم رهبری پس از مراسم تنفیذ حکم ریاست جمهوری آقای سید محمد خاتمی، ۱۳۸۰/۰۵/۱۱؛ پیام نوروزی مقام معظم رهبری در آغاز سال جدید، ۱۳۸۱/۰۱/۰۱؛ به نقل از سی‌دی حدیث ولایت.

^{۱۷۹}. رک. امام خمینی(ره)، صحیفه نور، ج ۴، ص ۶، تاریخ سخنرانی: ۱۳۵۷/۰۹/۱۱.

^{۱۸۰}. رک. بیانات مقام معظم رهبری پس از مراسم تنفیذ حکم ریاست جمهوری آقای سید محمد خاتمی، ۱۳۸۰/۰۵/۱۱؛ به نقل از همان.

^{۱۸۱}. رک. بیانات مقام معظم رهبری در اجتماع بزرگ مردم قم، ۱۳۷۹/۰۷/۱۴؛ به نقل از همان.

^{۱۸۲}. رک. بیانات مقام معظم رهبری در خطبه‌های نماز عید سعید فطر، ۱۳۷۹/۱۰/۰۷؛ به نقل از همان.

جلوگیری از تبعیض‌ها، ستم‌ها و تجاوز به حقوق دیگران برای تمام مسئولان، دست-اندرکاران و نقش‌آفرینان، شاخص عدالت و توجه به محرومان را شرط دانسته است.^{۱۸۳} آیت-الله خامنه‌ای بر این باور است که شاخص پیشرفته بودن و شکوفایی یک نظام سیاسی پیشرفته آن است که در آن جامعه عدالت اجتماعی برقرار باشد.^{۱۸۴} ایشان عدالت را به معنای یکسان بودن همه برخوردارها نمی‌دانند؛ بلکه به معنای یکسان بودن فرصت‌ها و حقوق می‌دانند. همه مردم باید بتوانند از فرصت‌های حرکت و پیشرفت بهره‌مند باشند.^{۱۸۵} از دیدگاه ایشان، به هر مقدار که مسئولان و کارگزاران نظام اسلامی، شکاف‌های طبقاتی را از بین نبرند و عدالت اجتماعی به معنای حقیقی در کشور رعایت نشود، سبب عقب‌ماندگی خواهد شد و کشور به پیشرفت، شکوفایی و تعالی نخواهد رسید؛ بنابراین، بزرگ‌ترین مسئولیت مدیران و کارگزاران نظام سیاسی اسلامی، تلاش برای برقراری عدالت اجتماعی و پر کردن شکاف طبقاتی است.^{۱۸۶} و این یکی از اساسی‌ترین مسائل و اصول اصلی و شاخص برجسته برای نظام سیاسی اسلامی و پیشرفته است.^{۱۸۷}

۷. حفظ وحدت و دوری از تفرقه و اختلاف

امام خمینی(ره) همواره به مسئولان، مدیران و کارگزاران نظام سیاسی اسلامی سفارش کرده‌اند که از اختلافات و تفرقه دوری کنند و برای حفظ اسلام و مصالح کشور اسلامی و ملت مسلمان، همه با هم وحدت داشته باشند؛^{۱۸۸} چرا که رمز پیروزی، موفقیت و پیشرفت کشور در حفظ وحدت و اتحاد مسئولان نظام سیاسی است.^{۱۸۹} به نظر ایشان، هر

^{۱۸۳}. همان، ج ۳، ص ۳۰۴؛ به نقل از همان، ص ۳۶.

^{۱۸۴}. رک. بیانات مقام معظم رهبری در اجتماع بزرگ مردم کرمان، ۱۳۸۴/۰۲/۱۱؛ بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با مردم شاهرود، ۱۳۸۵/۰۸/۲۰؛ به نقل از سی‌دی حدیث ولایت.

^{۱۸۵}. رک. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با مردم شاهرود، ۱۳۸۵/۰۸/۲۰؛ به نقل از همان.

^{۱۸۶}. رک. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با اساتید و دانشجویان دانشگاه‌های استان زنجان، ۱۳۸۲/۰۷/۲۲؛ به نقل از همان.

^{۱۸۷}. رک. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با مسئولان و کارگزاران نظام جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۲/۰۵/۱۵؛ بیانات مقام معظم رهبری در اجتماع بزرگ زائران حرم امام خمینی(ره)، ۱۳۸۱/۰۳/۱۴؛ به نقل از همان.

^{۱۸۸}. رک. امام خمینی(ره)، صحیفه نور، ج ۲، ص ۷۱، تاریخ سخنرانی: ۱۳۵۷/۰۳/۱۰؛ همان، ج ۱۱، ص ۹۰، تاریخ سخنرانی: ۱۳۵۸/۱۰/۰۳؛ همان، ج ۱۶، ص ۵، تاریخ سخنرانی: ۱۳۶۰/۱۰/۲۳ و ص ۱۵۶، تاریخ سخنرانی: ۱۳۶۱/۰۳/۰۴.

^{۱۸۹}. رک. همان، ج ۵، ص ۱۹۴، تاریخ سخنرانی: ۱۳۵۷/۱۲/۲۸.

چند اختلاف سلیقه و اختلاف رأی و نظر در بین مدیران و مسئولان نظام وجود دارد، ولی نباید سبب دشمنی و اختلاف بین آنها شود؛^{۱۹۰} بلکه آنان باید با یکدیگر با محبت رفتار کنند^{۱۹۱} و با چشم برادری به هم بنگرند و در برابر مشکلات پشتیبان هم باشند.^{۱۹۲} با این رویه، یعنی حفظ وحدت، شامل رحمت الهی خواهند شد؛ چرا که خداوند فرموده است: «ید الله مع الجماعة».^{۱۹۳}

امام خمینی(ره) وحدت کلمه و اتحاد بین مسئولان و کارگزاران نظام را به حدی مهم و ضروری می‌داند که صدمه زدن به آن را معصیت و گناه می‌شمارند.^{۱۹۴} از دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای نیز حفظ وحدت و پرهیز از تشنج، از اوجب واجبات برای مسئولان و کارگزاران نظام سیاسی اسلامی است؛^{۱۹۵} زیرا «اگر کشور بخواهد به سمتی که برای آن مطلوب است - چه از لحاظ اقتصادی، چه از لحاظ سیاسی، چه از لحاظ معنوی یا سطح علم و سواد- پیشرفت بکند، به محیط آرام و بی‌تشنج احتیاج دارد».^{۱۹۶} بنابراین، «همدلی، همفکری و همکاری» و خلاصه اینکه اتحاد و وحدت بین مسئولان و کارگزاران در نظام سیاسی اسلامی، شرط پیشرفت کار و زمینه‌ساز پیشرفته بودن آن نظام خواهد بود و دشمنان را ناامید می‌کند.^{۱۹۷}

گفتار سوم: شاخص‌های مردم در نظام سیاسی پیشرفته

مردم، ضلع سوم از مثلث نظام سیاسی است که جایگاه والا و مهمی در نظر اندیشمندان اسلامی دارد. این دو بزرگوار، در نظرات خود به چهار شاخص مهم و اصلی برای مردم اشاره کرده‌اند که عبارت است از: «آگاهی، نظارت، مشارکت و همگامی». به نظر آنها،

^{۱۹۰} .رک. همان، ج ۲۰، ص ۲۱۲؛ به نقل از اخلاق کارگزاران در کلام و پیام امام خمینی(ره)، ص ۶۴۴.

^{۱۹۱} .رک. همان، ج ۷، ص ۴۰؛ به نقل از همان، ص ۶۵۰.

^{۱۹۲} .رک. همان، ج ۱۹، ص ۱۰۹؛ به نقل از همان، ص ۶۵۱.

^{۱۹۳} .رک. همان، ج ۱۷، ص ۱۱؛ به نقل از همان، ص ۶۶۳.

^{۱۹۴} . همان، ج ۱۹، ص ۱۳۲؛ به نقل از همان، صص ۶۶۹-۶۷۰.

^{۱۹۵} . راهبردهای اساسی خدمت‌گزاری به مدیران نظام اسلامی، ص ۱۵۹.

^{۱۹۶} . بیانات مقام معظم رهبری در اجتماع بزرگ مردم اراک، ۱۳۷۹/۰۸/۲۴؛ به نقل از راهبردهای اساسی خدمت-گزاری به مدیران نظام اسلامی، ص ۱۶۷.

^{۱۹۷} .رک. راهبردهای اساسی خدمت‌گزاری به مدیران نظام اسلامی، صص ۱۹۵-۱۹۶.

وجود این شاخص‌ها برای مردم لازم و ضروری است و سه شاخص نظارت، مشارکت و همگامی، به صورت تکلیف و وظیفه شرعی بر آنها واجب است. هر چند ایشان به شاخص‌های دیگری، مانند داشتن ایمان و تقوا، اعتماد به مسئولان و کارگزاران نظام، پشتیبانی از کشور و نظام، امید به آینده و داشتن نشاط و غیره برای مردم اشاره کرده‌اند؛ اما چهار شاخص اصلی که بیان شد، عام و عمومی است و تمامی اینها را در برمی‌گیرد.

۱. آگاهی، هوشیاری و بصیرت داشتن

امام خمینی(ره) و آیت‌الله خامنه‌ای، اولین و مهم‌ترین شاخص مردم در یک نظام سیاسی پیشرفته را آگاهی، هوشیاری و بصیرت داشتن آنان می‌دانند و این شاخص را بسیار ضروری و مهم قلمداد می‌کنند؛ به طوری که ایشان پیش از آنکه به هدایت و نمایندگی مردم اعتقاد داشته باشند و به آن بپردازند، قائل به ارشاد، تعلیم و دادن آگاهی و بصیرت به مردم بودند تا خود بتوانند حرکت کنند، مشارکت سیاسی داشته باشند، نظارت و پیگیری کنند و با حکومت همگامی داشته باشند.^{۱۹۸} در واقع، اگر مردم آگاه، هوشیار و با بصیرت باشند، بقیه راه‌ها و کارها را خود با دارا بودن قوه عقل و اختیار طی خواهند کرد؛ اما اگر به آگاهی نرسند و بصیرت نداشته باشند، طی راه برای آنها مشکل و یا شاید غیر ممکن خواهد شد؛ زیرا حرکت در درون تاریکی برای آنها مقدور نیست، بلکه باید نوری بتابد تا جلوی پای خود را ببینند و بتوانند به پیش حرکت کنند.^{۱۹۹} امام خمینی(ره) همواره مردم را به داشتن آگاهی، هوشیاری و بصیرت دعوت می‌کردند و بر این باورند که اگر مردم آگاه و با بصیرت باشند، امنیت جامعه و نظام سیاسی حفظ خواهد شد^{۲۰۰} و نیز آرامش و نظم حکم‌فرما خواهد شد؛^{۲۰۱} چرا که انسان آگاه و با بصیرت، صلاح و فساد خود را به وسیله بصیرت می‌فهمد^{۲۰۲} و همواره با چشمانی باز و بیدار به دشمنان می‌نگرد و مراقب است که

^{۱۹۸}. محمدحسین جمشیدی، «ویژگی‌های حکومت مطلوب از منظر امام خمینی(ره)»، فصلنامه حکومت اسلامی، سال چهارم، ش ۴، ۱۳۷۸، صص ۱۹۳-۱۹۴.

^{۱۹۹}. همان.

^{۲۰۰}. رک. امام خمینی(ره)، صحیفه نور، ج ۲، ص ۲۵۹، تاریخ سخنرانی: ۱۳۵۷/۰۸/۱۰.

^{۲۰۱}. رک. همان، ج ۵، ص ۶۹، تاریخ سخنرانی: ۱۳۵۷/۱۱/۲۱.

^{۲۰۲}. رک. همان، ج ۱۶، ص ۸۷، تاریخ سخنرانی: ۱۳۶۱/۰۱/۰۱.

دستخوش توطئه‌ها، فریب‌ها و حيله‌های دشمنان نشود^{۲۰۳} و با هوشیاری کامل جواب همه فتنه‌ها را می‌دهد.^{۲۰۴} چنین انسان با بصیرتی همیشه پشتیبان دولت، مجلس و سایر ارگان‌های نظام سیاسی است^{۲۰۵} و با هوشیاری و بیداری خود از تفرقه‌ها به کلی پرهیز می‌کند؛^{۲۰۶} چرا که با بصیرت خویش می‌داند که تفرقه موجب این می‌شود که کشورش نتواند به رشدی که باید برسد و شایسته آن است دست یابد.^{۲۰۷}

آیت‌الله خامنه‌ای مردم را مهم‌ترین پایه و راسخ‌ترین عمود یک نظام سیاسی می‌داند^{۲۰۸} و معتقدند اگر مردم در چنین نظام سیاسی‌ای، آگاهی، شجاعت و بصیرت داشته باشند، آسیب ناپذیرند.^{۲۰۹} ایشان آگاهی، هوشیاری و بصیرت به موقع مردم را شرط لازم یک نظام سیاسی پیشرفته می‌دانند؛ زیرا هوشیاری مردم سبب می‌شود که در مواقع حساس که کشور و نظام سیاسی به آنها احتیاج دارد، وارد صحنه و قضایا شوند.^{۲۱۰} ایشان این شاخص مردم را به عنوان «مردم هوشمند و زمان‌شناس»^{۲۱۱} نیز به کار برده اند.

۲. مشارکت و حضور در صحنه‌های گوناگون کشور

امام خمینی(ره) و آیت‌الله خامنه‌ای، به مشارکت مردم و حضور آنها در صحنه‌های گوناگون کشور، به ویژه عرصه سیاست تأکید بسیاری کرده‌اند؛ زیرا مشارکت سیاسی مردم در سرنوشت و آینده نظام سیاسی تأثیر بسزایی دارد. یکی از سطوح و عرصه‌های مهم مشارکت سیاسی، شرکت مردم یک جامعه در انتخابات است. در واقع، شرکت در انتخابات

^{۲۰۳}. رک. همان، ج ۲۱، ص ۱۰۹، تاریخ سخنرانی: ۱۳۶۸/۰۱/۰۲.

^{۲۰۴}. رک. همان، ج ۲۰، ص ۲۴۱، تاریخ سخنرانی: ۱۳۶۷/۰۴/۲۹.

^{۲۰۵}. رک. همان، ج ۱۵، ص ۱۳۵، تاریخ سخنرانی: ۱۳۶۰/۰۶/۱۷.

^{۲۰۶}. رک. همان، ج ۱۱، ص ۲۲۲، تاریخ سخنرانی: ۱۳۵۸/۱۰/۱۷.

^{۲۰۷}. رک. همان.

^{۲۰۸}. رک. بیانات مقام معظم رهبری در مراسم بیعت جمع کثیری از اقشار مختلف مردم از شهرهای قم، رفسنجان و کهنوج، ۱۳۶۸/۰۴/۱۹؛ به نقل از سی‌دی حدیث ولایت.

^{۲۰۹}. رک. همان.

^{۲۱۰}. رک. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با نمایندگان نامزدهای دهمین دوره انتخابات ریاست جمهوری، ۱۳۸۸/۰۳/۲۶؛ به نقل از همان.

^{۲۱۱}. رک. همان.

سومین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت

واکاوی مفاهیم و نظریه‌های رایج توسعه و تجارب ایران و جهان: به سوی نظریه اسلامی ایرانی پیشرفت

اربدی‌بشت و خرداو ۱۳۹۳

عام‌ترین، آسان‌ترین و کم هزینه‌ترین نوع مشارکت سیاسی است و یکی از معیارهای مناسب برای کشف میزان مشارکت سیاسی مردم، هر چند به گونه کمی آن است. امام خمینی (ره) مشارکت مردم را بزرگ‌ترین ضمانت حفظ امنیت در جامعه می‌داند^{۲۱۲} و معتقدند که تأمین استقلال نظام سیاسی و آزادی ملتها و نیز اصلاحات در همه زمینه‌های سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی بر اساس معیارهای اسلامی، با مشارکت کامل همه مردم صورت خواهد گرفت.^{۲۱۳} همچنین با مشارکت همه قشرها می‌توان بر طاغوت زمان غلبه کرد و پشت ابرقدرت‌ها را لرزاند.^{۲۱۴}

بنیان‌گذار جمهوری اسلامی ایران در فرمایشات خود مکرراً مشارکت و حضور در انتخابات را وظیفه‌ای بر عهده خود و ملت می‌داند و بر حضور مردم در همه انتخابات تأکید می‌کنند. مقام معظم رهبری، مشارکت و حضور مردم در عرصه‌های گوناگون را یکی از اساسی‌ترین مسائل نظام سیاسی می‌داند و این شاخص را برای پیشرفت، صیانت و امنیت کشور لازم تلقی می‌کنند^{۲۱۵} و معتقدند که اساس و بنای یک نظام سیاسی الهی بر اعتماد به مردم و اعتقاد به مشارکت آنان است.^{۲۱۶} چنین نظامی در بهار امید، حرکت و نشاط^{۲۱۷} و در راه پیشرفت و امنیت^{۲۱۸} است؛ زیرا به برکت تمسک به اسلام و مشارکت جدی مردم، نفوذ بیگانگان و دخالت آنها در نظام سیاسی ریشه کن می‌شود و سبب سربلندی، عزت و اقتدار سیاسی آن نظام می‌شود که نعمت بزرگی است.^{۲۱۹}

^{۲۱۲} .رک. امام خمینی (ره)، صحیفه نور، ج ۲، ص ۲۵۹، تاریخ سخنرانی: ۱۳۵۷/۰۸/۱۰.

^{۲۱۳} .رک. همان، ج ۴، ص ۶، تاریخ سخنرانی: ۱۳۵۷/۰۹/۱۱.

^{۲۱۴} .رک. همان، ج ۵، ص ۲۷۴، تاریخ سخنرانی: ۱۳۵۸/۰۱/۲۰.

^{۲۱۵} .رک. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با دانشجویان بسیجی، ۱۳۸۴/۰۳/۰۵؛ بیانات مقام معظم رهبری در خطبه‌های نماز عید سعید فطر، ۱۳۹۰/۰۶/۰۹؛ به نقل از سایت مقام معظم رهبری.

^{۲۱۶} .رک. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با اساتید و دانشجویان دانشگاه علم و صنعت، ۱۳۸۷/۰۹/۲۴؛ به نقل از سی‌دی حدیث ولایت.

^{۲۱۷} .رک. پیام نوروزی مقام معظم رهبری به مناسبت آغاز سال جدید، ۱۳۸۵/۰۱/۰۱؛ به نقل از همان.

^{۲۱۸} .رک. پیام نوروزی مقام معظم رهبری به مناسبت آغاز سال جدید، ۱۳۸۴/۰۱/۰۱ و ۱۳۸۵/۰۱/۰۱؛ پیام مقام معظم رهبری به مناسبت آغاز به کار هشتمین دوره مجلس شورای اسلامی؛ بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با نیروهای مسلح منطقه شمال کشور و خانواده‌های آنان، ۱۳۹۱/۰۶/۲۸؛ به نقل از سایت مقام معظم رهبری.

^{۲۱۹} .رک. بیانات مقام معظم رهبری در مراسم گشایش هشتمین اجلاس سران کشورهای اسلامی، ۱۳۷۶/۰۹/۱۸؛ بیانات مقام معظم رهبری در اجتماع باشکوه مردم کرج، ۱۳۷۶/۰۷/۲۴؛ به نقل از سی‌دی حدیث ولایت.

ایشان بر این باورند که صرف حضور مردم در انتخابات و مشارکت‌شان بسیار مهم و بااهمیت است و حتی از انتخاب فرد اصلاح هم مهم‌تر است (هر چند انتخاب اصلاح هم بسیار اهمیت دارد)؛ چرا که حضور و مشارکت مردم نشانگر هم‌بستگی ملی آنهاست و این سبب صیانت و حفظ نظام سیاسی می‌شود.^{۲۲۰} از نظر مقام معظم رهبری، آثار و برکات مشارکت عمومی و حضور مردم در عرصه‌های گوناگون کشور، به ویژه عرصه سیاسی و انتخابات به طور خلاصه عبارت است از: ۱. مشروعیت‌بخشی به نظام سیاسی اسلامی؛^{۲۲۱} ۲. تحقق یافتن مردم‌سالاری دینی و اسلامی؛^{۲۲۲} ۳. پایداری، حفظ و استحکام اصل و ارکان نظام سیاسی اسلامی؛^{۲۲۳} ۴. سبب خودآگاهی و هم‌بستگی ملی؛^{۲۲۴} ۵. سبب پیشرفت و نشاط کشور؛^{۲۲۵} ۶. سبب امنیت، صیانت و حفظ کشور؛^{۲۲۶} ۷. سبب عزت، اقتدار، سربلندی و آبروی نظام سیاسی؛^{۲۲۷} ۸. خنثی‌سازی توطئه‌ها و نقشه‌های دشمنان و مأیوس شدن آنان؛^{۲۲۸} ۹. امیدوار شدن دوستان و مسئولان و کارگزاران نظام سیاسی.^{۲۲۹}

^{۲۲۰}. رک. بیانات مقام معظم رهبری در اجتماع بزرگ مردم جیرفت، ۱۳۸۴/۰۲/۱۷؛ به نقل از سی‌دی حدیث ولایت.

^{۲۲۱}. رک. بیانات مقام معظم رهبری در خطبه‌های نماز جمعه تهران، ۱۳۸۸/۰۳/۲۹؛ به نقل از سی‌دی حدیث ولایت.

^{۲۲۲}. رک. بیانات مقام معظم رهبری در حرم مطهر رضوی، ۱۳۸۸/۰۱/۰۱ و ۱۳۹۲/۰۱/۰۱؛ بیانات مقام معظم رهبری در اجتماع نخبگان و مسئولان استان خراسان شمالی، ۱۳۹۱/۰۷/۲۵؛ به نقل از سایت مقام معظم رهبری.

^{۲۲۳}. رک. حدیث ولایت، ج ۱، صص ۲۲۶-۲۲۷؛ بیانات مقام معظم رهبری در بیستمین سالگرد رحلت امام خمینی (ره)، ۱۳۸۸/۰۳/۱۴؛ بیانات مقام معظم رهبری در حرم مطهر رضوی، ۱۳۸۸/۰۱/۰۱؛ بیانات مقام معظم رهبری در دیدار اساتید و دانشجویان در دانشگاه علم و صنعت، ۱۳۸۷/۰۹/۲۴؛ به نقل از سی‌دی حدیث ولایت.

^{۲۲۴}. رک. پیام نوروزی مقام معظم رهبری به مناسبت آغاز سال جدید، ۱۳۸۴/۰۱/۰۱ و ۱۳۸۵/۰۱/۰۱؛ بیانات مقام معظم رهبری در صحن جامع رضوی، ۱۳۸۴/۰۱/۰۱؛ به نقل از همان.

^{۲۲۵}. رک. همان.

^{۲۲۶}. رک. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار دانشجویان بسیجی، ۱۳۸۴/۰۳/۰۵؛ به نقل از همان.

^{۲۲۷}. رک. بیانات مقام معظم رهبری در مراسم گشایش هشتمین اجلاس سران کشورهای اسلامی، ۱۳۷۶/۰۹/۱۸؛ بیانات مقام معظم رهبری در اجتماع باشکوه مردم کرج، ۱۳۷۶/۰۷/۲۴؛ به نقل از همان.

^{۲۲۸}. رک. همان؛ حدیث ولایت، ج ۱، ص ۱۲۰؛ بیانات مقام معظم رهبری در خطبه‌های نماز عید سعید فطر، ۱۳۹۰/۰۶/۰۹؛ به نقل از سایت مقام معظم رهبری.

^{۲۲۹}. رک. همان.

۳. نظارت

به نظر امام خمینی (ره)، مردم باید در همه امور و شئون کشور نظارت کنند^{۲۳۰} و این امر، یک تکلیف شرعی الهی و تعهد ملی است و بر همه مردم واجب است و متخلف از آن، مخالف خداوند متعال و اوامر او و خائن به کشور و نظام سیاسی اسلامی محسوب می‌شود.^{۲۳۱} علت تأکید ایشان بر نظارت عمومی مردم این است که دشمنان و شیاطین نتوانند در کشور رخنه کنند و امنیت کشور به خطر نیفتد.^{۲۳۲} در واقع، با نظارت مردم بر کارهای مسئولان و دست‌اندرکاران کشور، رعایت قوانین توسط آنها بهتر و دقیق‌تر صورت خواهد گرفت؛^{۲۳۳} در این صورت، هم امنیت کشور^{۲۳۴} و هم منافع عمومی ملت^{۲۳۵} حفظ می‌شود و نیز نظام سیاسی به معنای واقعی متری خواهد شد.^{۲۳۶} از دیدگاه رهبر کبیر انقلاب اسلامی، آثار و برکات نظارت مردم عبارت است از: ۱. اگر مسئول و مدیری اشتباه کرد، مردم با نظارت خود، با او مقابله می‌کنند و جلوی اشتباه او را می‌گیرند.^{۲۳۷} ۲. مردم بر روند انتخابات و صندوق‌ها و آراء نظارت می‌کنند تا در آن تخلفی صورت نگیرد و انتخابات سالم برگزار شود.^{۲۳۸} ۳. نظارت مردم سبب عدم نفوذ دشمنان در کشور می‌شود.^{۲۳۹} ۴. نظارت عمومی مردم باعث پیشرفت و ترقی نظام سیاسی و کشور اسلامی به معنای واقعی کلمه می‌شود.^{۲۴۰}

^{۲۳۰} .رک. همان، ج ۴، ص ۱۲۱، تاریخ سخنرانی: ۱۳۵۷/۱۰/۱۰ و ص ۱۹۵، تاریخ سخنرانی: ۱۳۵۷/۱۰/۲۰ و صص ۲۶۴-

۲۶۵، تاریخ سخنرانی: ۱۳۵۷/۱۱/۰۴؛ همان، ج ۵، ص ۷۳، تاریخ سخنرانی: ۱۳۵۷/۱۱/۲۳؛ همان، ج ۷، صص ۳۳-۳۴، تاریخ سخنرانی: ۱۳۵۸/۰۳/۰۹؛ همان، ج ۱۴، ص ۱۳۳، تاریخ سخنرانی: ۱۳۵۹/۱۲/۲۸؛ همان، ج ۱۵، ص ۶۰، تاریخ سخنرانی: ۱۳۶۰/۰۴/۱۰ و ص ۹۱، تاریخ سخنرانی: ۱۳۶۰/۰۵/۱۹؛ همان، ج ۱۶، ص ۱۲۰، تاریخ سخنرانی: ۱۳۶۱/۰۱/۲۱.

^{۲۳۱} .رک. همان، ج ۵، ص ۷۳، تاریخ سخنرانی: ۱۳۵۷/۱۱/۲۳؛ همان، ج ۱۵، ص ۶۰، تاریخ سخنرانی: ۱۳۶۰/۰۴/۱۰ و ص ۹۱، تاریخ سخنرانی: ۱۳۶۰/۰۵/۱۹.

^{۲۳۲} .رک. همان، ج ۴، ص ۲۶۴، تاریخ سخنرانی: ۱۳۵۷/۱۱/۰۴.

^{۲۳۳} .رک. همان.

^{۲۳۴} .رک. همان، ج ۲، ص ۲۵۹، تاریخ سخنرانی: ۱۳۵۷/۰۸/۱۰.

^{۲۳۵} .رک. همان، ج ۴، ص ۱۲۱، تاریخ سخنرانی: ۱۳۵۷/۱۰/۱۰.

^{۲۳۶} .رک. همان، ج ۴، ص ۲۶۴، تاریخ سخنرانی: ۱۳۵۷/۱۱/۰۴.

^{۲۳۷} .رک. همان، ج ۴، ص ۱۲۱، تاریخ سخنرانی: ۱۳۵۷/۱۰/۱۰.

^{۲۳۸} .رک. همان، ج ۴، صص ۱۲۱-۱۲۲، تاریخ سخنرانی: ۱۳۵۷/۱۰/۱۰ و ص ۱۹۵، تاریخ سخنرانی: ۱۳۵۷/۱۰/۲۰.

^{۲۳۹} .رک. همان، ص ۲۶۴، تاریخ سخنرانی: ۱۳۵۷/۱۱/۰۴.

^{۲۴۰} .رک. همان، ج ۴، ص ۲۶۴، تاریخ سخنرانی: ۱۳۵۷/۱۱/۰۴.

سومین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت

واکاوی مفاهیم و نظریه‌های رایج توسعه و تجارب ایران و جهان: به سوی نظریه اسلامی ایرانی پیشرفت

اربدی‌بشت و خرداو ۱۳۹۳

۵. با نظارت مردم، کشور اسلامی و نیز مسئولان و مدیران و کارگزاران اصلاح می‌شوند.^{۲۴۱}
۶. نظارت عمومی سبب حفظ بیت‌المال و هدر نرفتن اموال ملت می‌شود.^{۲۴۲} ۷. نظارت مردم بر مسئولان باعث حفظ اسلام و نظام اسلامی می‌شود.
به نظر آیت‌الله خامنه‌ای، روش نظارت مردمی را بعضاً در قالب امر به معروف و نهی از منکر نیز معرفی می‌کند^{۲۴۳} که خاص و ویژه نظام سیاسی اسلامی است^{۲۴۴} و خیر و صلاح و منافع بشری را در بردارد.^{۲۴۵}
بنابراین، با توجه به فرمایشات و دیدگاه‌های امام خمینی(ره) و آیت‌الله خامنه‌ای می‌توان حوزه نظارت مردم را به چند بخش تقسیم کرد، که عبارت است از: ۱. نظارت مردم بر اسلامی بودن نظام سیاسی و زیربخش‌های آن؛ ۲. نظارت مردم بر مسئولان، مدیران و کارگزاران نظام سیاسی؛ ۳. نظارت مردم بر روند انتخابات و حضور در پای صندوق‌های رأی؛ ۴. نظارت مردم بر کار اصناف و احزاب گوناگون در جامعه؛ ۵. نظارت مردم بر خود.

۴. همگامی و اتحاد

بنیان‌گذار جمهوری اسلامی ایران، بر این باور است که اساس یک کشور با اتحاد و همگامی مردمش حفظ می‌شود.^{۲۴۶} علت اینکه دشمنان اسلام و بسیاری از قدرت‌ها با نظام سیاسی اسلامی مخالف هستند، اتحاد ملت آن و همگامی آنها با نظام سیاسی است؛^{۲۴۷} زیرا با اتحاد و همگامی مردم و اعتماد و پشتیبانی آنها از نظام سیاسی، هیچ گاه آن کشور شکست نمی‌خورد^{۲۴۸} و تحت هیچ بی‌رقی قرار نمی‌گیرد، مگر زیر پرچم اسلام و نظام اسلامی و نیز هیچ قدرتی نمی‌تواند نفوذ کند.^{۲۴۹} از این رو، امنیت آن نظام و جامعه تضمین

^{۲۴۱} . رک. همان، ص ۲۶۵، تاریخ سخنرانی: ۱۳۵۷/۱۱/۰۴.

^{۲۴۲} . رک. همان، ج ۵، ص ۷۳، تاریخ سخنرانی: ۱۳۵۷/۱۱/۲۳.

^{۲۴۳} . رک. بیانات مقام معظم رهبری در خطبه‌های نماز جمعه تهران، ۱۳۷۹/۰۹/۲۵؛ به نقل از همان.

^{۲۴۴} . رک. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با مسئولان و کارگزاران نظام جمهوری اسلامی ایران به مناسبت عید

سعید غدیر، ۱۳۷۰/۰۴/۱۰؛ به نقل از همان.

^{۲۴۵} . رک. همان.

^{۲۴۶} . رک. امام خمینی(ره)، صحیفه نور، ج ۱۷، ص ۹۸، تاریخ سخنرانی: ۱۳۶۱/۰۹/۱۱.

^{۲۴۷} . رک. همان، ص ۱۱۸، تاریخ سخنرانی: ۱۳۶۱/۱۰/۰۱.

^{۲۴۸} . رک. همان.

^{۲۴۹} . رک. همان.

سومین کنفرانس آکادمی اسلامی ایرانی پیشرفت

واکاوی معنایم و نظریه‌های رایج توسعه و تجارب ایران و جهان: بر سوی نظریه اسلامی ایرانی پیشرفت

اردیبهشت و خرداد ۱۳۹۳

می‌شود.^{۲۵۰} به نظر ایشان، اتحاد و همگامی و هم‌قدمی مردم با نظام سیاسی یک نعمت و عنایت الهی^{۲۵۱} و یک وظیفه^{۲۵۲} است که سبب پیروزی و سربلندی آن نظام^{۲۵۳} و شکست دشمنان و ناامیدی آنها از نابودی آن نظام سیاسی الهی می‌شود،^{۲۵۴} حتی اگر آن ملت هیچ چیزی نداشته باشند و طرف مقابلشان (دشمنان) همه چیز داشته باشند.^{۲۵۵} آیت‌الله خامنه‌ای نیز همگامی و همدلی مردم با نظام اسلامی و اتحاد آنها را نعمت بزرگ خداوند می‌داند^{۲۵۶} و رعایت این شاخص را یک فرضیه و ضرورت قلمداد می‌کند.^{۲۵۷} از دیدگاه ایشان، اتحاد و همگامی مردم با نظام اسلامی و پشتیبانی آنها از مسئولان و اعتماد به آنان سبب برطرف مشکلات و برملا شدن توطئه‌های دشمنان و حاصل شدن کشوری نمونه، آباد و پیشرفته می‌شود که شایسته این چنینی ملتی است.^{۲۵۸}

نتیجه‌گیری

نظام سیاسی پیشرفته مورد نظر امام خمینی(ره) و آیت‌الله خامنه‌ای، نظامی است که بر اساس مبانی الهی و اسلامی تأسیس شده باشد و در آن معنویت و مادیت جامعه و افراد توأمان با هم در نظر گرفته شود؛ از این رو، به نظر ایشان، نظام سیاسی‌ای پیشرفته، مطلوب و مشروع است که اسلامی و از نوع شیعی و ولایت فقیه‌ی باشد که با رعایت شاخص‌هایی – با معیار اصلی ایمان و تقوا – پیشرفته بودن آن در همه جهتها و عرصه‌ها، اعم از مادی و معنوی، سیاسی، فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی تضمین خواهد شد. ارکان این نظام سیاسی،

^{۲۵۰} .رک. همان، ج ۲، ص ۲۵۹، تاریخ سخنرانی: ۱۳۵۷/۰۸/۱۰.

^{۲۵۱} .رک. همان، ج ۶، ص ۲۱۴، تاریخ سخنرانی: ۱۳۵۸/۰۲/۳۰؛ همان، ج ۸، ص ۱۵۸، تاریخ سخنرانی: ۱۳۵۸/۰۴/۲۶؛ همان، ج ۴، ص ۲۶۸، تاریخ سخنرانی: ۱۳۵۷/۱۱/۰۵.

^{۲۵۲} .رک. همان، ج ۲، ص ۲۹۶، ۱۳۵۷/۰۸/۱۳.

^{۲۵۳} .رک. همان، ج ۱۸، ص ۱۱۴، تاریخ سخنرانی: ۱۳۶۲/۰۶/۲۹؛ همان، ج ۲۲، ص ۲۱۵، تاریخ سخنرانی: ۱۳۵۸/۰۱/۱۴؛ همان، ج ۱۴، ص ۱۵۶، تاریخ سخنرانی: ۱۳۶۰/۰۱/۲۲؛ همان، ج ۲، ص ۱۲۲، تاریخ سخنرانی: ۱۳۵۷/۰۷/۱۷.

^{۲۵۴} .رک. همان، ج ۱۸، ص ۱۵۸، تاریخ سخنرانی: ۱۳۵۸/۰۴/۲۶.

^{۲۵۵} .رک. همان.

^{۲۵۶} .رک. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با کارگزاران نظام جمهوری اسلامی ایران به مناسبت عید سعید فطر، ۱۳۸۰/۰۹/۲۵؛ به نقل از سی‌دی حدیث ولایت.

^{۲۵۷} .رک. همان؛ بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با مردم قم در سالروز قیام ۱۹ دی، ۱۳۸۴/۱۰/۱۹؛ به نقل از همان.

^{۲۵۸} .رک. بیانات مقام معظم رهبری در مراسم هجدمین سالگرد ارتحال امام خمینی(ره)، ۱۳۸۶/۰۳/۱۴؛ بیانات مقام معظم رهبری در خطبه‌های نماز عید سعید فطر، ۱۳۷۳/۱۲/۱۱؛ به نقل از همان.

سومین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت

واکاوی مفاهیم و نظریه‌های رایج توسعه و تجارب ایران و جهان: به سوی نظریه اسلامی ایرانی پیشرفت

اردیبهشت و خرداد ۱۳۹۳

شامل رهبر و حاکم (ولی فقیه)، مسئولان و کارگزاران (سران سه قوه و اعضاء، کارکنان و زیرمجموعه‌های آنها) و مردم می‌شود که هر رکن باید ویژگی‌ها و شاخص‌های برجسته و متعالی‌ای داشته باشد تا آن نظام سیاسی، پیشرفته تلقی شود.

به اعتقاد امام خمینی (ره) و آیت‌الله خامنه‌ای، مهم‌ترین ویژگی و شاخص‌های رهبر و حاکم در نظام سیاسی پیشرفته بر طبق مکتب سیاسی اسلام، «داشتن علم فقهت و اجتهاد، صفت عدالت و تقوا و درایت» است؛ زیرا علم فقهت، آگاهی می‌آورد و بر اساس آن، حاکم می‌تواند احکام الهی را اجرا کند و حافظ این احکام باشد. صفت عدالت و تقوا، شجاعت می‌آورد؛ در این صورت، برای اداره امور جامعه و مردم، مصالح و منافع آنان را در نظر گرفته و تابع هوی و هوس و امیال شخصی نخواهد بود و حتی خطاهای جامعه اصلاح خواهد شد و جامعه سالم شکل می‌گیرد. شاخص درایت و توان مدیریتی حاکم اسلامی سبب تأمین شدن مصالح کشور و ملت خواهد شد؛ زیرا با این ویژگی می‌تواند مصلحت امت و ملت را به درستی تشخیص دهد، به موقع تصمیم بگیرد، اقدامات لازم را انجام دهد و از مشکلات بزرگ و کوچک گره‌گشایی کند و بدون آن شایسته رهبری جامعه اسلامی نیست. وجود این سه شاخص اصلی برای رهبر و زمامدار جامعه اسلامی به قدری مهم است و اهمیت دارد که علت اساسی انحطاط، جمود، تفرقه و عقب‌ماندگی ملت و کشور اسلامی، نبود فقیه عادل مدبر با کفایت است.

امام خمینی (ره) و آیت‌الله خامنه‌ای، دو دسته شاخص شخصی (فردی) و اجتماعی (مدیریتی) برای مسئولان و کارگزاران برشمرده‌اند؛ چرا که این بزرگواران برای پیشرفته شدن نظام سیاسی فقط حال اجتماعی افراد و کارگزاران نظام را در نظر نداشته‌اند، بلکه بر این اعتقادند که افراد تا خود به تعالی و پیشرفت اخلاقی و فردی نرسیده باشند، نمی‌توانند در سطح مدیریت اجتماع و نظام، اقداماتی برای پیشرفت و ترقی جامعه انجام دهند.

به نظر ایشان، ایمان به خدای متعال، تقوا، تزکیه و خودسازی، ایمان، اعتماد به نفس و صبر و استقامت، جزء مهم‌ترین شاخص‌ها و ویژگی‌ها فردی و شخص کارگزاران و مسئولان حکومت اسلامی است. دلیل برگزیدن این شاخص‌ها و اولویت آنها این است که سران یک حکومت و کارگزارانش بیشتر در معرض خطا و اشتباه هستند و اگر تقوا و تزکیه نفس نداشته باشند، ممکن است به مرور طغیان و سرکشی کنند و کار خلاف و معصیتی انجام - دهند؛ در این صورت، به فساد کشیده می‌شوند و محدوده ظلم و فساد آنها بسیار گسترده

سومین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت

واکاوی مفاهیم و نظریه‌های رایج توسعه و تجارب ایران و جهان: به سوی نظریه اسلامی ایرانی پیشرفت

ارده‌بشت و خرداو ۱۳۹۳

است و حتی ممکن است یک منطقه و جهانی را در برگیرد و نیز مردم را نسبت به دین و نظام اسلامی بدبین کنند.

شاخص‌های مهم مدیریتی و اجتماعی که به نظر امام(ره) و رهبری، رعایت آنها برای یک مسئول لازم، واجب و تکلیف و وظیفه‌ای الهی است، خدمت‌گزار واقعی مردم بودن، ساده‌زیستی، انتقادپذیری، مبارزه با فساد، پاسخ‌گو بودن، حفظ وحدت، فقرزدایی و رعایت عدالت اجتماعی است.

به نظر امام خمینی(ره) و آیت‌الله خامنه‌ای، مردم ضلع سوم از مثلث نظام سیاسی هستند که مشروعیت و مقبولیت نظام وابسته به پذیرش مردم و مردمی بودن آن است. این دو سیاستمدار فقیه، چهار شاخص اصلی و مهم «آگاهی، مشارکت، نظارت و همگامی» برای مردم برمی‌شمرند که وجود آنها لازمه نظام سیاسی پیشرفته است. با وجود چنین شاخص‌هایی در مردم، امنیت و پیشرفت کشور و نظام تضمین می‌شود.

با رعایت چنین شاخص‌هایی از طرف رهبر و حاکم، مسئولان و کارگزاران و مردم، کشور به پیشرفت و عزت و سربلندی می‌رسد که شایسته آن است و سبب رضایت خدای متعال -- که بالاترین چیز است -- و خرسندی امام زمان(عج) می‌شوند و نیز به تکلیف و وظیفه شرعی خود عمل خواهند کرد. با وجود چنین رهبر، مدیران و مردمی می‌توان به آینده نظام بسیار خوش‌بین و نسبت به پیشرفت آن امیدوار بود.

فهرست منابع

قرآن کریم.

نهج‌البلاغه.

ابوالحمد، عبدالحمید، مبانی سیاست (جامعه‌شناسی سیاسی)، ج ۱، چاپ سوم، تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۶۵.

امام خمینی(ره)، ولایت فقیه، چاپ سوم، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ۱۳۷۴.

_____ . صحیفه نور: مجموعه رهنمودهای امام خمینی(ره)، ۲۲ جلدی، تهیه و جمع‌آوری

مرکز مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی، تهران، شرکت سهامی عام، ۱۳۶۱.

_____ . شئون و اختیارات ولی فقیه، ترجمه مباحث ولایت فقیه از کتاب البیع، چاپ دوم،

تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۶۹.

سومین کنفرانس آکادمی اسلامی ایرانی - مشرف

واکاوی معاصریم و نظریه‌های رایج توسعه و تجارب ایران و جهان: بر سوی نظریه اسلامی ایرانی - مشرف

اردیبهشت و خرداد ۱۳۹۳

- _____ . صحیفه انقلاب: وصیت‌نامه سیاسی و الهی بنیان‌گذار جمهوری اسلامی ایران، امام خمینی(ره)، قم، روابط عمومی دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، ۱۳۷۸.
- _____ . شرح حدیث جنود عقل و جهل، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی(ره)، ۱۳۷۷.
- _____ . شرح جهل حدیث، چاپ چهارم، قم، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی(ره)، ۱۳۷۳.
- _____ . آیین انقلاب اسلامی: گزیده‌ای از اندیشه و آراء امام خمینی(ره)، چاپ دوم، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی(ره)، ۱۳۷۴.
- _____ . نیم‌نگاهی به آینده: گزیده‌ای از بیانات و مکتوبات امام خمینی(ره)، گردآوری فرامرز شعاع حسینی، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی(ره)، ۱۳۸۳.
- _____ . آوای انقلاب، گردآوری سید حمید روحانی، قم، انتشارات دارالفکر، بی‌تا.
- بنیاد مستضعفان و جانبازان انقلاب اسلامی استان تهران (قم)، اخلاق کارگزاران در کلام و پیام امام خمینی(ره)، چاپ اول، قم، دفتر انتشارات اسلامی، وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۳۷۲.
- بیات، اسدالله، نظام سیاسی اسلام، چاپ اول، تهران، سروش، ۱۳۶۷.
- پیشه‌ور، احمد، جامعه‌شناسی سیاسی، اهواز، انتشارات دانشگاه آزاد، ۱۳۷۶.
- جمشیدی، محمدحسین، «ویژگی‌های حکومت مطلوب از منظر امام خمینی(ره)»، فصلنامه حکومت اسلامی، سال چهارم، شماره ۴، ۱۳۷۸، صص ۱۷۱-۲۰۶.
- خدادای، محمد اسماعیل، مبانی علم سیاست، چاپ اول، قم، انتشارات یاقوت، ۱۳۸۰.
- حسینی الهاشمی، سید منیر الدین، جزوه «بررسی علل و عوامل ناهنجاریهای اجتماعی»، سند اولیه بایگانی در فرهنگستان علوم اسلامی، ۱۳۷۸.
- حسینی شیرازی، سید صادق (آیت‌الله)، اسلام و سیاست، ترجمه حمیدرضا شیخی، چاپ دوم، قم، انتشارات سلسله، ۱۳۸۶.
- حقانی، موسی، «موانع تاریخی تحقق الگوی بومی پیشرفت در ایران»، روزنامه همشهری، ۱۳۸۹/۳/۱۸.
- دفتر مقام معظم رهبری، حدیث ولایت: مجموعه رهنمودهای مقام معظم رهبری، چاپ اول، تهران، سازمان مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی، ۱۳۷۵.
- دفتر انتشارات اسلامی، انوار ولایت: پیام و بیانات امام خمینی(ره) و حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، قم، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۳۷۱.

سومین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت

واکاوی مفاهیم و نظریه‌های رایج توسعه و تجارب ایران و جهان: بر سوی نظریه اسلامی ایرانی پیشرفت

اردیبهشت و خرداد ۱۳۹۳

دفتر پژوهش‌های فرهنگی، حدیث شکوفایی: بیانات مقام معظم رهبر انقلاب اسلامی در جمع جوانان، ج ۱، چاپ اول، قم، مؤسسه فرهنگی انتشاراتی ظفر، ۱۳۸۱.

رجالی تهرانی، علیرضا، ولایت فقیه در عصر غیبت، چاپ دوم، قم، انتشارات نبوغ، ۱۳۸۹. ذاکری، علی‌اکبر، اخلاق مسئولان نظام اسلامی، تهران، مؤسسه چاپ و نشر عروج (وابسته به مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی(ره))، ۱۳۸۴.

سی‌دی حدیث ولایت (مجموعه رهنمودهای رهبر معظم انقلاب اسلامی، حضرت آیت الله العظمی خامنه‌ای)، ویرایش ۲، تهران، مؤسسه پژوهشی و فرهنگی انقلاب اسلامی، حفظ و نشر آثار حضرت آیت الله العظمی خامنه‌ای.

سایت امور تدوین الگوی اسلامی- ایرانی پیشرفت (دبیرخانه). www.oaip.ir
سایت مقام معظم رهبری، آیت الله خامنه‌ای. www.khamenei.ir

شیرازی، سید محمد (آیت الله مجاهد)، نقش مدیریت در پیشرفت ملت‌ها، ترجمه علی کاظمی، تهران، نشر میثم، بی‌تا.

ضمیری، عبدالحسین، حکمرانی مطلوب در اندیشه سیاسی امام خمینی(ره)، چاپ اول، تهران، دفتر گسترش تولید علم دانشگاه آزاد اسلامی، ۱۳۸۸.

عالم، عبدالرحمن، بنیادهای علم سیاست، تهران، نشر نی، ۱۳۷۳.

فیرحی، داود، نظام سیاسی دولت در اسلام، تهران، سمت و قم، مؤسسه آموزش عالی باقرالعلوم(ع)، ۱۳۸۲.

_____ . «مفهوم مشارکت سیاسی»، فصلنامه علوم سیاسی، سال اول، شماره ۱، ۱۳۷۶.

فیاض، ابراهیم، «اصول اسلامی پیشرفت»، دو هفته‌نامه پگاه حوزه، شماره ۲۵۸، ۱۳۸۸. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران.

قرائتی، محسن، درس‌هایی از قرآن: عدالت اجتماعی، قم، مؤسسه در راه حق، بی‌تا.

گلزاده، صادق، اخلاق کارگزاران، چاپ اول، قم، بوستان کتاب، ۱۳۸۲.

مرکز تحقیقات اسلامی نمایندگی ولی فقیه در سپاه، آزادی از دیدگاه امام خمینی(ره)، تهران، ستاد نمایندگی ولی فقیه در سپاه، ۱۳۷۸.

میرباقری، سید محمد مهدی، مبانی و پیش‌فرض‌های حکومت دینی و ولایت فقیه، چاپ ششم، قم، مؤسسه فرهنگی فجر ولایت، ۱۳۸۷.

_____ . سخنرانی در نخستین کنفرانس الگوی اسلامی- ایرانی پیشرفت با موضوع مبانی توسعه اسلامی، ۱۳۹۱/۳/۱۱، قابل دسترس در: خبرگزاری دانشجویان ایران (ایسنا)

www.isna.ir

سومین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت

واکاوی مفاهیم و نظریه‌های رایج توسعه و تجارب ایران و جهان: به سوی نظریه اسلامی ایرانی پیشرفت

ارده‌بشت و خرداو ۱۳۹۳

میراحمدی، منصور، نظریه مردم‌سالاری دینی: مفهوم، مبانی و الگوی نظام سیاسی، تهران، دانشگاه شهید بهشتی، مرکز چاپ و انتشارات، ۱۳۸۸.

_____ و دیگران، درس‌گفتارهایی در فقه سیاسی، چاپ اول، قم، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، ۱۳۸۹.

مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی(ره)، امام خمینی(ره) و حکومت اسلامی: نهاد سیاسی و اصول مدنی، چاپ اول، قم، دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، ۱۳۷۸.

نصرتی، علی‌اصغر، نظام سیاسی اسلام، چاپ اول، قم، مرکز نشر هاجر، ۱۳۸۳.
نوروزی، محمد جواد، نظام سیاسی اسلام، قم، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی(ره)، ۱۳۸۰.
_____ . درآمدی بر نظام سیاسی اسلام، قم، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی(ره)، ۱۳۸۰.

واحد تحقیقات مؤسسه فرهنگی قدر ولایت، راهبردهای اساسی خدمت‌گزاری به مدیران نظام اسلامی در رهنمودهای رهبر معظم انقلاب اسلامی، چاپ اول، تهران، مؤسسه فرهنگی قدر ولایت، ۱۳۸۲.

واحد تحقیقات مؤسسه فرهنگی قدر ولایت، چشمه نور: گزیده‌ای از رهنمودهای مقام معظم رهبری، حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، ج ۱، چاپ اول، تهران، مؤسسه فرهنگی قدر ولایت، ۱۳۷۴.